Tokaji Országzászlóért Egyesület ★ Pap Miklós Népfőiskola

I.

„Magyarország az I. Világháborúban és a Trianoni Békediktátum”

Konferencia előadásai
2016. június 4. Tokaj-hegyaljai Borok Háza
Tokaj

TOKAJI ORSZÁGZÁSZLÓÉRT EGYESÜLET KIADVÁNYA I.

„Magyarország az I. Világháborúban és a Trianoni Békediktátum”

Konferencia előadásai
2016. június 4. Tokaj-hegyaljai Borok Háza
Tokaj

Tokaj 2016.

Támogatók:

Nemzeti Együttműködési Alap

„Nemzeti értékek ápolása Tokajban”
NEA-NO-16-SZ-0710

Tokaji Múzeum Világörökségi Bormúzeum, Tokaj

Tokaj-Hegyaljai Borok Háza, Tokaj

Felelős kiadó: Tokaji Országzászló Egyesület
Dr. Simon Csaba elnök
Nyomda: Tokaj Print Kft.

Zelenák István:

Trianon intelmei

A magyar revíziós politika 1919-1944

Bevezető

A történelem forgatagában birodalmak születnek, s végül elbuknak. Hatalmas hódítások után a legnagyobbak is szétestek. A népek viharai dicsőséget és pusztulást is teremnek. Így van ez mindennel, ami emberi alkotás.

A XX. század olyan változásokat hozott a mi hazánk, a mi népünk életében, melyek sebei a generációk születése és váltásai ellenére mély nyomokat hagynak történeti tudatunkban. Az ezer éves történelmi Magyarország bukása, két világháború harcai és pusztításai, az első világháború utáni és az 1956-os forradalmak sorsfordító eseményei, éhségek, járványok és az ország többszöri újjáépítésének küzdelmei mind meggyötörték a lakosságot. Számtalan, s mindenkit érintő emberi tragédiái a magyarság tudatának pesszimista változásait, gondolatait eredményezték.

A Trianoni békediktátum a közben eltelt hosszú idő (96 év) ellenére máig ható egyéni és nemzeti tragédiaként él bennünk. Elfogadhatatlan, feldolgozhatatlan volt már születési pillanatában is, és minden az óta Magyarországgal történt eseményben megújulva tör elő. Megszabja a magyarság közösségének lehetőségeit, szerepét. Olyan tragédia volt számunkra, mely erőinket megtörte, országunkat védhetetlenné tette, s a világ változásai számunkra mindig ennek az alaphelyzetnek az újra és újra feldolgozását is igénylik.

Napjainkban maga a Trianoni béke minden lényeges elemével már történelem, a múltunk része. Mégis sajátos feladatokat ad. Kormányunknak, vezetőinknek és az egész lakosságnak a határon túlra rekedt nemzetrészekkel való törődés, az összmagyarság érdekeinek követését határozza meg faladatul. Fájdalmaink megfogalmazása mellett az összefogásra törekvés, a szomszéd országokkal és népekkel való együttélés. Közép-Európa, sőt mint napjainkban is tapasztaljuk, az egész kontinens és az egész emberiség történelmének alakulása kihat a magyarság sorsára.

A mostani évforduló számvetésre kötelez. Emlékezni, gondolatainkat rendezni, érzelmeinknek hangot adni a tények számbavételével kell hozzákezdeni.

Emlékeztető

A békediktátum, melyet nekünk nem logikus egyezményként nevezni, 1920. jún.4-én született. Magyarország területe 325 000 km2-ről 930000-re, a népesség 20,8 millió főről 7,9 millióra csökkent.

Az Európa egyik nagyhatalma részét képező közepes államból kis nemzetállammá lettünk. Országunk volt nemzetiségei területe elszakadt tőlünk, s új, valamint megnőtt szomszédos országok születtek.

Nem kevésbé fontos, hogy a balkáni megosztottság északi folytatásaként Közép-Kelet Európa a nagyhatalmak befolyási övezetéve vált. Érdekszférák, új ellentétek születtek. Ennek a folyamatnak hazánk elszenvedője, vesztese volt. A magyar népesség egyharmada határon túlra került, más országok kisebbségi helyzetű lakosságává vált. A hangoztatott rendezési elv a nemzetiségi hovatartozás volt, a valóságban inkább új befolyási övezetekről beszélhetünk. Mindenki tudta már akkor is, hogy a térség elvesztette

egyensúlyi állapotát. Az új államok népi, nemzetiségi összetételeiket tekintve nem voltak kevésbé sokszínűek, mint a Történelmi Magyarország. A továbbiakban a térség országait vezető nemzetek még elfogadhatatlanabb nemzetiségi politikát folytattak, mint a régiek. A magyarok üldözésre, beolvadásra, érdekeik képviseletéről való lemondásra kényszerültek. Már az akkor élők is tudták, ez még nem a történet vége. Hozzájárult az új háború kitöréséhez, az 1945 utáni hatalmi politika változásaihoz. Egy maradt állandó: az emberi, kisebbségi szenvedés, az emberi és demokratikus jogok sérelme. A magyarság, mely legnagyobb része a Kárpát-medence központi vidékein összefüggő térséget alkotott, megosztott helyzetbe került. A trianoni békeszerződés csupán területi kérdéseket, vagyis a határokat rögzítette. Azt nem tartalmazta, hogy a nemzetiségek társnemzetei legyenek az egyes államok nagyobb népeinek. Emellett lényegében nem gondoskodott a kisebbséggé vált néprészek érdekeiről, védelméről, jövőjének biztosításáról. Ez pedig általában centralizált államrendszerek születését eredményezte, s még közel száz év után is megoldatlan feszültségek, ellentétek forrása. A kisebbségi jogok rendszere nem lépett túl- az addig sokat bírált-kiegyezés utáni nemzetiségi politikán. Az új helyzet vezetett előbb az Antant-hatalmak, majd a náci Németország, végül a jaltai rendszerben a Szovjetunió befolyási övezetei kialakulásához. A Szovjetunió felbomlása, az Európai Unió születése sem hozta meg a nemzetiségek egyenjogúságát. Ez pedig fenntartja a térség sebezhetőségét, a változó világpolitikai helyzetekben az országok, népek kitettségét. Jól mutatja ezt, az első világháború után kialakult államszervezetek (Csehszlovákia, Jugoszlávia) felbomlási folyamata.

A változások, illetve a békeszerződések által széttagolt gazdasági térségben máig sem alakult ki igazán tartós és a jövőre nézve biztató együttműködés sem gazdasági, sem politikai tekintetben.

A revízió eszméjének születése

Az Osztrák-Magyar Monarchia szétbomlásának előre haladásával együtt született meg a magyarság körében az integritás eszméje. Amikor pedig bekövetkezett Magyarország területének megszállása és idegen csapatok egyre nagyobb területeket szálltak meg, a politikusok és a kormány szembesült a magyar nemzet széttagolásával. Amikor megindult az új határok rögzítésének folyamata, az integritás eszméjét felváltotta a revízió gondolata. A trianoni békediktátum aláírása után, a kényszerhelyzet diktálta a revízió megvalósításának politikáját.

Magyarország kormányának, gondolkodóinak, politikusainak számba kellett vennie a vereség okait.

1. A nemzeti kérdés előtérbe kerülése

A kiegyezés korában, 1867 után a monarchia uralkodó nemzetei (osztrák és magyar) mellé társult a magyar államon belül társult állammá, belpolitikailag önálló tényezővé vált horvát nemzet. A monarchia idején a többi nemzetek csupán a közigazgatás rendszerén belül juthattak jogokhoz. A nemzeti tudat rohamos fejlődése első szakaszában még Ausztrián belül keresték a nemzeti elkülönülés útját (pl. Jan Palacky cseh politikus). Később azonban részben a pánszláv eszmében és gyakorlati politikában látták a megoldást. Edvard Benes cseh politikus fellépését (1908) követően egyre jobban felerősödött az elszakadás gondolata. Mindezt segítette, hogy az Osztrák-Magyar monarchia kormányzati körei nem ismerték fel a cselekvés kényszerét, s legfeljebb a föderatív államszervezet kialakítása gondolatáig jutottak el. Ferenc Ferdinánd hajlott egy harmadik államalakulat, a csehek által vezetett szláv egység elismerésével a trialista állam létrejöttének elfogadására.

2. Magyarország uralkodó elitje tehetetlensége

A magyar uralkodó elit nem ismerte fel a változtatás kényszerét, s amikor erre ráébredt, félt megtenni a szükséges lépéseket. A nagy szláv lakosságú területek elvesztésének lehetősége miatt Magyarország volt a Monarchia átalakításának legnagyobb ellenzője. Ez történelmi hibának bizonyult. Amit a nemzetiségek öntudatra ébredése időszakában igényeik kielégítése révén meg lehetett volna valósítani, annak idővel már megszűnt a lehetősége. Pedig az osztrák-magyar, majd a magyar-horvát kiegyezés (1867-1868) politikájának a folytatása sikerrel járt volna. Ezáltal az ország átalakítása „megkésett"és az uralkodó elit egyre konzervatívabb álláspontra helyezkedett. Még az 1848-1849-es események sem ébresztették fel a feudális időszakban rögzült állapotából politikusainkat. Az egységes politikai nemzet koncepciója egyre tarthatatlanabbá vált. Különösen kiéleződött a helyzet a kiegyezés és a világháború kitörése közötti időszakban. A memorandum per megmutatta a magyar kormányzat tehetetlenségét.

A megkésettség Erdély etnikai helyzetének alakulása miatt különösen élesen jelentkezett. Az ottani arisztokrácia jeles képviselői érezték a veszélyt, de nem született meg a cselekvés gondolata. Késve – már a háború vége felé- jutottak el a terület Svájc mintájára, s nemzeti alapokra épített kanton-rendszerének kialakításáig.

Az 1895. évi szerb-román-szlovák kongresszus megfogalmazta: „Magyarország nem nemzeti állam". Ebből pedig egységes követelés fakadt: „Teljes szabadságot minden népnek!"

Legkésőbb ez időben át kellett volna alakítani Magyarországot föderatív álammá.

Összefoglalva: A tárgyalóképtelen kormányzattal egy kezdeményező, és összefogásig eljutott politikai erő állott szemben. Az Osztrák-Magyar Monarchia és benne hazánk bukása ettől kezdve a bukás felé sodródott. Ráadásul délibábos nézetek születtek a 30 millió magyar államáról (Rákosi Jenő) és a magyarság monarchián belőli vezető szerepéről (a Tokajhoz kötődő Hoitsy Pál, 1902).

Külföldi gondolkodó (Seton-Watson, 1905, vagy a kis nemzeti államok létrejöttét jósoló Pichon, 1913) már előre látták az eseményeket. A Monarchia lényegében már elbukott, csak a folyamatnak kellett kibontakoznia.

3. A háború hatása

a.)
A nagyhatalmi szövetségek kialakulása végére az Osztrák-Magyar Monarchia megítélése Európa többi vezető hatalma szemszögéből megváltozott. A háború kitörése előtt felerősítette az elszakadási törekvéseket, hogy az Antant – tömb hatalmai csalódtak a Németország mellé sodródó Habsburg-politikában. Előzőleg azt várták a Habsburg-monarchiától, hogy kiegyenlítő szerepet töltsön be az Európa vezető hatalmává erősödött Németországgal szemben.

Az első világháború kitörésének pillanatától az Antant-hatalmak érdeke lett a németek felé tájékozódó Olaszország és Románia eltántorítása. Nem fukarkodtak az ígéretektől, hogy megnyerjék ezeket az államokat. Nagy visszhangja támadt E. Benes programot adó könyvének: Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot! (Párizs,1916). A Román Királyság megnyerésére már megszületett a titkos ígéret: Magyarország keleti részei Erdéllyel együtt egészen a Tisza vonaláig Romániáé lehet. Ez a fajta politika a háború végére, IV. Károly sikertelen kiugrási

kísérletének hatására, a monarchia hadseregeinek széthullása miatt teljes sikerrel járt.

b.)
Trianon oka a háborús vereségünk--szoktuk mondani. Ehelyett a nemzetiségek fejlődését kell érteni. A háború élethalálharc volt. Csupán a feszültségek megoldásának volt oka a vereség.

c.)
A világháború kirobbanásának oka a nagyhatalmak hódítási szándékának következménye volt. Mégis csak Magyarországot büntették ilyen súlyosan.

4. Hibák a háború kirobbanása és lefolyása időszakában

Szokás a végső vereség óta Ferenc Józsefet hibáztatni, amiért engedett Vilmos császár meggyőző szavának, s szövetkeztek a háború érdekében. Ez a hiba vitathatatlan.

Tisza István szerepe változott, mert kezdetben erősen ellenezte a háborút, féltette országát a várható széteséstől. Sajnos, engedett a király környezetének politikaformáló tagjainak, s megváltoztatta véleményét. ettől kezdve mindvégig, a bukásig támogatta a háborúzást.

Magyarország „négy év vasban és vérben” vívta harcát a frontvonalakon. A Tisza-kormány egyet értett IV. Károly különbéke-kísérletével (1917. márc.) Viszont annak sikertelensége 1917 végén annyira nyilvánvaló volt, hogy Magyarországnak szakítani kellett volna Ausztriával. Ezt a lépést Tisza István és a kormány konzervatívan kezelte, s ezzel – mint tudjuk- teljes szétesésbe, végső pusztulásba sodorta Magyarországot. A kilépés is nagy veszteségekkel járt volna. Erre a magyar vezetés felkészületlen volt.

Utólagosan könnyű az okoskodás: Magyarországnak semmiképpen nem lett volna szabad háborúba lépnie. Ilyen helyzetben viszont a háború igazi „élethalálharc” volt. A végét ismerjük.

A végkifejlet

Magyarország konzervatív politikai elitje lépéshátrányba került, sem eszmeileg, sem gyakorlati politikában nem jutott el a szétesés folyamatának megelőzéséig. Nem merült fel a történelmi Magyarország föderatív átalakításának gondolata. A politikai gondolkodók: Tisza István, Bethlen, Teleki tisztában voltak folyamat megállíthatatlan voltával, a széthullás rémét élték át, de a politikai bénultság állapotába jutottak. A nemzetiségek vezetői fokozatosan jutottak el az elszakadásig, a folyamat elején még náluk is létezett a magyar állam belső átalakításának, vagyis a magyarokkal való együttműködésnek, Erdély esetében az önálló állam létesítésének a politikája. Ez azonban rövidesen átcsapott a szakítás politikájába. Az Antant Monarchia-ellenes, Habsburg-ellenes lépései, a cseh és délszláv elszakadás-párti politikai tendenciák és a frontok megszűnése új helyzetbe, Magyarország felosztása felé sodorták a résztvevőket. Románia veresége, a németekkel kötött különbéke csak késleltette ezt a folyamatot. Az Antant és a monarchia között kötött padovai fegyverszünet, majd a belgrádi egyezmény, valamint az 1918. okt. 30-án kitört forradalom eseményeinek súlya alatt Magyarország légüres térbe került. Lényegében megszűnt tényező lenni, s ezért elvesztette lehetőségét a szétesés megakadályozása befolyásolására.

Amikor a Központi hatalmak hadserege összeomlott, s az Antant győzelme Európa felosztását helyezte kilátásba, Magyarország egyrészt szövetségesek nélkül maradt, másrészt a maga ügyeivel volt lefoglalva. Egyfajta vákuumhelyzet és tehetetlenség alakult ki.

A szétesés pedig az Antant azon diktátumával kezdődött, hogy Magyarország vonja ki csapatait a Dráva- Pécs-Szeged- Maros vonaltól délre eső területekről. Hiába törekedett arra Károlyi Mihály, hogy elfogadtassa Magyarországot tárgyaló félnek, az Antant legyőzöttként kezelte. Megszületett Lindner Béla hadügyminiszter híres mondata: Nem akarok több katonát látni! Magyarország súlyát, hadseregét, cselekvőkészségét vesztette az események sodrásában. Az integritás gondolata elvesztette gyakorlati jelentőségét. Bár a trianoni tárgyalóasztalnál még ilyen tartalmú gondolatait, érveit hangoztatta Apponyi Albert, de ennek gyakorlati jelentősége már nem volt. Közben rögzült a megszállás ténye, az korlátlan területéhséget mutató román, cseh és délszláv terjeszkedés lendületét csak az Antant vezetőinek, a közben összeülő párizsi békekonferencia irányítóinak szándékai és visszatartó ereje korlátozták. A magyar uralkodó osztály tehetetlennek bizonyult az ország megvédésében, csupán az „Integer Magyarország” eszméje, a „Magyar Irredenta”gondolata és népi, országos propagandája volt az elkésett reakció az ország széthullására. Olyan fokú volt Magyarország szétesése, hogy már az Antant igénye volt egy, a tárgyalásra, vagy inkább a békeszerződés aláírására felhasználható magyar kormány létrehozása. Ez azonban a Tanácsköztársaság vereségével és bukásával, s a román királyi csapatok budapesti bevonulásával egy időszakban játszódott le. Mire a tanácskormány lemondott, a határok ügyében Párizsban zajló tárgyalások is befejeződtek, a határok ügye lezárult. Az Antant szervei és vezetői a magyar ellenforradalmi, jobboldali erők kormányaiban találták meg az előkészített békeszerződés aláírásának magyar tényezőjét, szerepét tekintve a békediktátumok elfogadásának aláíróit.

A párizsi békekonferencia

Az Antant békekonferencia kialakított szervezetei, valamint a magyar területek megszerzésében érdekelt új, vagy megnövekedett szomszéd államok küldöttségei 1919 elejétől üléseztek. Maguk a győztes nagyhatalmak és Közép-Európa kis „nemzetállamai" (utóbbiak valójában soknemzetiségű országok) küldöttségei a magyarok bevonása nélkül döntöttek a területek hovatartozásáról, az új határokról. A helyzetet jellemzi, hogy a nagyhatalmak akár régi ígéreteik (pl. a Tisza-vonal) ellenére kisebb területeket megtartottak Magyarország új határain belül. A cseh igényekből nem teljesítették a Vác-Mátra-Bükk-Sátoraljaújhely vonalától északra eső (a későbbi „trianoni" határokig terjedő), vagy például a Tokaj- Záhony Tisza-szakaszig terjedő követeléseket. Keleten a Vyx-jegyzék semleges övezetének területén a mai határok mentén rögzítették a végleges vonalat. Nem engedtek mindenben Románia területrabló, erőszakos fellépéseinek. A régen megígért Tisza-vonalig nem voltak hajlandók átadni a teljes területet. Ennek ellenére Románia, melynek felfegyverzése és segítése a Szovjet-Oroszország elleni akciók miatt folyamatban volt, a legnagyobb nyertese volt Magyarország felosztásának. A szerb (délszláv) követelésekből nem teljesítették a Baranyára (illetve a Mecsek szenére) vonatkozó igényeket. Egyedül a vesztes Ausztria burgenlandi határa kijelölése elhúzódó eseménysorában járultak hozzá az ígért népszavazási procedúrához.

Magyar részvétel a békeszerződés születésében

Magyarország az 1918. októberi forradalom során, november 16-án kimondta függetlenségét. Vezetője, Károlyi Mihály minden antant-barátsága ellenére nem tudta elérni, hogy Magyarország tárgyaló féllé váljon. Ennek oka az volt, hogy az Antant-hatalmak el voltak foglalva a frontok összeomlásával, s mellékessé vált a Duna-medence helyzete.

Igazi hatalmi vákuum alakult ki, ahol a kialakuló új nemzetállamok féktelen hódításba kezdtek. Franchet d'Esperay tábornok, a balkáni haderő főparancsnoka legyőzöttként tárgyalt kormányunk küldöttségével. A Nyugat nemcsak hazánkról, az egész Monarchiáról lemondott, s csak a békekötések előrehaladtával foglalkozott újra a jövőt megalapozó politikával. Hiba volt a Károlyi kormány részéről az 1,2 millió főből álló hadsereg leszerelése. Az ország védtelenné vált az egyre erősebb megszálló csapatokkal szemben.

A magyar ellenforradalmi erők hatalmi kísérletei nehezen bontakoztak ki. A forradalomban részt vevő baloldali pártokkal nem született meg olyan együttműködés, mely az Antant szemében egységkormány alakítására is képes lett volna. Csak Budapest román megszállása, s az ország kirablásának folyamata késztette az Antantot, hogy rendfenntartó magyar erők részvételét sürgesse.

Az 1919 elejétől ülésező békekonferencia csak a román megszállás után kényszerült a Huszár-kormány és a Horthy-féle nemzeti hadsereg számára elfogadási hajlandóságát kimutatni. 1919. dec.1-re kérték a magyar béke-delegációt Neuillybe. Apponyi, Teleki, Bethlen és Horthy vezetésével lázas előkészítő munka folyt.(Miközben a határok már 1919 tavaszára rögzültek!)

Revízió és a magyar igazság

A magyar revíziós politika születése_a béketárgyalások folyamatában történt. Az ország megmentésére törekvő vezető politikusaink szemben találták magukat a győztesek és szövetségeseik kíméletlen magyarellenes politikájával, a győztesek arroganciájával. Igazolódott a régi mondás: az igazság a gyengék menedéke. Hihetetlen erőt adott nekik a „magyar igazság", s program lett: Igazságot Magyarországnak! Teleki Pál és Bethlen István élesen látó, kiegyensúlyozott komoly

politikusnak bizonyult a legnehezebb napokban. Ekkor a revíziós politika a területi érdekek határozott képviselete volt. Ennek lényegét-a Teleki-féle piros térképlapok-vagyis a magyar többségű területek kimutatása és a népszavazás igényének hangsúlyozása volt.(1920.febr.12.)

Az Antanttárgyaló felek összességében hajthatatlanok voltak, s Millerand arra hivatkozott: a határokat már 1919. márciusában határozattal rögzítették. (Ezt a külügyminiszterek tanácsa 1920. márc.9-én megerősítette.) Részben maguk meglátásai szerint, részben a magyar véleményt (pl. Apponyi integritást képviselő beszédét-meghallgatva gondolkodóba estek az új helyzetről. Szép beszédeket mondtak, de keményen képviselték az Antant-érdekeket. Elismerték 2,7 millió magyar elcsatolását. Nitti helytelenítette a délvidéki 40000 magyar elcsatolását. Lloyd George igazságtalan bánásmódról beszélt. Szerinte a magyarokat sohasem hallgatták meg, s a határ túloldalán rekedt magyar tömböket kritizálta. Szíve szerint engedne a magyaroknak. Úgy vélte: a döntés kiváltja a magyar irredentát, s megerősíti a nemzettudatot.(Ugyanakkor a brit külügyminiszter kiállt az elfogadott határok mellett. Ez volt a határozat.) Elvetettek minden magyar felvetést. (Csallóköz, Székelyföld és hozzá vezető folyosó.) Paléoloque francia külügyminiszter szintén elismerte: népszavazás kellett volna, s a rutén kérdésben Magyarország javára kellett volna dönteni.

Az itt folytatott polémia megerősítette igazságukban a magyarokat. Az az összkép alakult ki: mikor a magyar érdekekről egyáltalán szólni lehetett, már minden késő volt. Ugyanakkor kialakult Antant-oldalon is az a vélemény: nem lesz egységes Közép-Európa.(Ez ma is érvényes.)

Az Antant politikusai eljutottak addig, hogy a háború utáni Európai és Duna-völgyi stabilitás szempontja is eszükbe jusson. Paléoloque

fogalmazta meg: Közép-Európa egyensúlya Magyarországon múlik. Miközben a győztesek arroganciájával kezelték Magyarországot, akaratlanul is segítettek. Például Magyarország további létezését tényként kezelték.(Az úgynevezett utódállamok viszont el akarták érni, hogy többé soha sem lehessen hazánk tényező a Duna-medencében.) Lloyd George például kimondta: Magyarország nélkül nem lehet rendezés, nem lehet együttműködés a térségben. Igazságos rendezés nem lehet a magyarság érdekeinek teljes tagadásával.

Clemenceau véleménye az volt: ne vegyenek el túl sok területet a magyaroktól, mert akkor magyar irredenta politika születik. Ugyanakkor a konferenciától távol maradó USA a Kárpátalja Magyarországhoz tartozását kérte.

Összegezve: kimondták a magyar érdekeket, de elzárkóztak a változtatástól. Ezzel a magyar revíziós politikát a jövőre nézve kialakították. A hibák felismerése késő történt az Antant részéről. Győztek, de a problémákat meg nem oldották. Magyar részről minden pozitív változás alfája és ómegája a területi revízió igénye volt.

A békeegyezményt alá kellett írni (Nagy-Trianon palota, 1920. jún.4.), de elfogadni lehetetlen volt. Magyarország egyetlen lehetősége volt a későbbiekben: a területi revízió útjának keresése. (Így született meg külpolitikánk, aztán második világháborús helyzetünk, hovatartozásunk.)

A trianoni békeegyezmény aláírása rideg és formai aktus volt. Magyarországi törvénybe iktatása (1921. évi XXXIII. tc.) és a gyász időszaka egybeesett. Példaadó volt, ahogy Bethlen és Teleki politizált. Elfogadni, de tudni igazunkat. Az Antant beillesztette Magyarországot Európába. Közben Bethlen és Teleki politikája is magalapozódott.

Elve: jövőnket nem Párizsra, hanem saját erőnkre kell építeni. Döntő törekvésünk hazánk megerősítése kell, hogy legyen.

Ennek jegyében Bethlen 1921. után megmutatta¨a csonka országot gazdaságilag talpra állította, uralkodó elitjét összefogta. A szegény néprétegeket megmentette, az éhezés korszaka lezárult. (Nagyatádi-féle földreform.) Kormánya működése kivezette az országot a külpolitikai zárlatból. Megalakult a Revíziós Liga. Ugyanakkor a történelem tanulságait a változtatás reményében vonták le. Közben a Trianoni határok rögzültek 1920-1921 folyamán kialakult a Kisantant. Idő kellett, s új háború. A nemzeti egység megszületett: Igazságot Magyarországnak!

A Kárpát-medence ellentétektől feszülő, egyensúlyát, egységét vesztett táj volt. Más szavakkal: a Balkánt felhozták Közép-Európába.

Az 1938-41 közötti területgyarapítások

A területi revízió ideje Németország, Hitler „Európa új rendje" kialakításának gyakorlati végrehajtása időszakában történt. Nagy politikusaink, Teleki és Bethlen tisztában voltak a német terjeszkedés Magyarországra veszélyes voltával. Ezért revíziónkat úgy szerették volna megvalósítani. hogy minél kevésbe kerüljünk a német hatalmi politika fogságába. Szerették volna az Antant egykori vezető hatalmait, Franciaországot és Angliát is a revízió kialakítói között látni. A megfontoltságot követték.

A magyar lakosság eszmei és társadalmi szempontból elő volt készülve. A politikai elit kétféle álláspontон vitázott: etnikai határokat kell létrehozni, vagy a történelmi, ezer éves határokat.

A külpolitikai orientáció Mussolini Olaszországának és Hitler Németországának támogatását vette figyelembe, a Nyugat jóváhagyása mellett.

1. A Müncheni Egyezmény (1938. szept.) születésekor Magyarország a Nyugat támogatását remélte. Közismert Franciaország és Anglia szövetségeseit feláldozó politikája. Eredmény azonban nem volt, mert Magyarország területi igényei szóba sem kerültek. Magyarország és a független Szlovákia kormánya Komáromban tárgyalt (1938. okt. 8-11.), de csak Sátoraljaújhely trianoni határon túli vasútállomásának kérdésében és Ipolyság visszacsatolásában tudtak megegyezni.
   Szlovákia kérte a nagyhatalmi döntést, ami Olaszország és Németország bevonását jelentette.
   Az első bécsi döntés (1938.nov.2) az etnikai határ mentén állapította meg az átadandó területeket. Visszakerült 11.927 km2, 862.742 lakossal. A Határon túli magyar városokat visszakaptuk. A lakosság óriási lelkesedéssel fogadta katonáinkat.(Márai Sándor ott volt a tudósítók között.

2. Hitler csapataival lerohanta Csehország maradék részét. Kárpátalján hatalmi vákuum keletkezett, s a magyar hadsereg bevonult a rutén lakosságú Kárpátaljára. Itt is nagy volt a lakosság lelkesedése. A lakosság 61%-a volt rutén, 15%-a magyar, 16,6 % zsidó. Létrejött a lengyel-magyar határ, aminek még 1939. szept. 1. után megvolt a jelentősége. Lengyel menekültek kerültek hazánkba.
3. A németekkel együttműködő Magyarország és Románia között ezután háborús feszültség alakult ki. Közben Hitler és Sztálin együtt megkezdte Kelet-Európa felosztását. Románia elvesztette Besszarábiát és Észak-Bukovinát.

Tárgyalások kezdődtek Magyarország és Románia között Szörényváron (Turnu Severin) 1940. aug. 16-án, de a megegyezés elmaradt. Románia döntőbíráskodást kért.
A második bécsi döntés szerint Magyarország megkapta Észak-Erdélyt.(1940. augusztus 30.) Visszakaptunk 33.591 km2 területet 2.185 546 lakossal, A Vegyes lakosságú Erdélyben ez a határ két oldalán sok román és magyar kívül rekedését jelentette. Észak-Erdélyben 51, 4% magyar mellett 42 % román is volt. Keleti határunk végig a Keleti-Kárpátokon húzódott, aminek a Szovjetunió elleni harcokban volt később jelentősége.

4. A második világháború Európa egészét átfogta. Hitler 1941-ben elhatározta a Balkán megszállását. Németország befolyása ismeretében követelte Magyarország részvételét Jugoszlávia megtámadásában. Teleki Pál miniszterelnök előrelátóan előzőleg örökbarátsági szerződést kötött Jugoszláviával, amivel nyugati kapcsolatainkat kívánta szolgálni. Horthy azonban már nem tudott ellenállni a német nyomásnak. Teleki utolsó figyelmeztetésül öngyilkosságot követett el, de ez sem segített.

5. Németország hadserege támadott, létrejött az „önálló", németbarát Horvátország. Magyarország, betartva, hogy csak Jugoszlávia felbomlása után avatkozik be- némi késéssel a német csapatok háta mögött- megszálló csapatokat küldött a Bácskába, Drávaszögbe és Muraközbe. (1941. ápr.11.) A Bánát- németek által ígért –átadására sohasem került sor. 601 km2 területtel gyarapodtunk. Az 1.145.000 lakosból 30% volt magyar.
Az úgynevezett országgyarapítás 1938-1941 között a Trianonban elszakított területek 40%-ának visszaszerzését jelentették 5 millió lakossal. Alapvetően a magyarság etnikai többségű területei kerültek vissza, de jelentős nemzetiségi lakossággal.

A területszerzés gyenge lábakon állott, mert Németország háborús győzelmével válhatott volna véglegessé. Nem ez történt. Szovjet megszállás, valamint a Párizsi béke lett a vége (1947). Hazánk „felszabadított" és megszállt ország lett. Területe a pozsonyi, jobb parti hídfővel csökkent. Ismét jóvátétel fizetésére köteleztek bennünket. Szlovákiában, Kassán a Benes-dekrétumok magyarok kollektív büntetését hozó, elfogadhatatlan döntései születtek, Észak –Erdélyben román bosszúállás történt a lakosságon. A szovjet hadseregnek kellett megszállnia. A lakosság kisebbségi jogai Trianonnál is kedvezőtlenebbek voltak, elvesztették minden védettségüket.

Hazánkban a szovjet megszállás idején szóba sem kerülhetett védelmük. Csupán Kádár János emlegette a magyar kisebbségek helyzetét a Helsinkii béketárgyalásokon.(1975).

Befejezés

A trianoni béke revízióját rövid időre (1938-1944) lehetővé tette a történelem, de Európa háborús széttagoltsága a sikereket születésük pillanatában is kétségessé tette. Magyarország pedig az egyik féllel (Németország) szemben kiszolgáltatottá vált, a többi hatalommal szembekerült. (USA, Anglia). Ezért ily területszerzés nem is lehetett tartós. A második világháborút lezáró Párizsi béke Magyarország számára felváltotta a Trianoni diktátumot, de még kedvezőtlenebb helyzetet teremtett. A történelmi helyzet alakulása bebizonyította, hogy az egykori, trianoni határokat véglegesnek kell tekinteni. Ahogy Bibó István, a nagy gondolkodónk megfogalmazta: a trianoni határokat mind fizikailag, mint lelkileg elfogadva, a magyarság két dolgot tehet: „a kölcsönös és feneketlen gyűlölködés örvényeit" elkerülve példát ad a „kis népek közötti lojalitásra és mértéktartásra", s ugyanakkor

felelősséget érez a „határon túli magyarság sorsáért.” Ahogy Szekfű megfogalmazta: „Ezek után el kell némulnia minden revíziós törekvésnek”, s a továbbiakban Magyarország csak egy dolgot szorgalmazhat: a szomszéd államokban lakó magyarok állampolgári jogainak tisztességes megoldását, s a velük való emberséges bánásmódot.

Általános következtetések:

Az Európai Unió elődjének tekinthető az Osztrák-Magyar Monarchia. Az integritás elve fontosabb a nyelv és nemzetiség elvénél. Etnikailag tagolt nagyhatalomból szintén széttagolt világ született.

A győztes Antant- nagyhatalmak szétverni tudtak, összeépíteni, föderációt alkotni nem.

Ehhez társul, hogy nem gondoskodtak a kisebbségi jogok betartásáról, vagyis a kisebbségek védelméről.

A Balkánt az Antant a széttagoltság teljes kialakításával felhozta Európába. A kisállami lét és széttagoltság összefügg. Vagyis az összefogást kellene elérni.

A széttagoltság megkönnyítette Hitler és Sztálin hódításainak sikerét.

Trianon és Párizs következménye: a nemzeti elv túlsúlyra jutása. Ez Európa kétféle fejlődéséhez vezetett. A nyugati nagyhatalmak gyarmattartó birodalomból multikulturális államok lettek, Kelet-Európában viszont az a kérdés, tudnak-e a nemzetállamok összefogni.

Tanulságok a magyarok számára:

Trianont teljes joggal tartjuk igazságtalannak, s ez vonatkozik a Párizsi békeszerződésre is. Ugyanakkor elvitathatatlan jogunk az európai normáknak megfelelő önigazgatási jogokat, köztük a területi anatómia és a szórványokban a személyes és kulturális anatómia jár a magyarság határon túlra került néprészeinek, ill. tagjainak. Trianon máig szóló tanulsága: Ne legyen háború. Nem új határokért, hanem a magyar kisebbségek jogaiért kell minden alkalmat megragadva fellépni. Ehhez erős Magyarországra, kiegyensúlyozott és kitartó kormányra van szükség.

El kell fogadtatni azt az alapelvet: a magyarság ismét államalkotó (társ-) nemzetnek tekintendő kisebbségként is! El kell ismerni a kisebbségek autonómia-törekvéseit: a személyi és a területi autonómiát.

A „belső Trianon": A nemzet belső fejlődését követni kell: az elmúlt évtizedek lemondó, érdektelen köztudatát, aminek csúcspontja az a 2004. dec.5-i népszavazás volt, öntudatos és célszerű hozzáállássá kell változtatni. Nem lehet lemondani múltunk ismeretéről, Tudni kell Trianon tényeit és összefüggéseit. A szomszédos nemzetek és a nagyhatalmak ismeretéhez ma is hozzá tartozik.

Igazi megismeréséhez széles körben meg kell ismertetni Trianon születésének körülményeit. Ez iskolai és kulturális (média) feladat.

Paradigmaváltás szükséges

Külpolitikai és gazdasági törekvésünk a Kárpát-medence nemzetei együttműködésére irányuljon. Az ellenségeskedések hangulata helyett az együttélés és megértés, az emberi kapcsolatok szintjén való politizálás szükséges. A tapasztalható ellentétek nem az emberek, hanem az elitek szintjén zajlanak. Ezen kellene változtatni. Nem a

határok, az emberi hozzáállás revíziójára kell törekedni. A határok eltűnésének ez a személyi jellegű feltétele.

Ma a fő problémát a nemzetállami túlzások, a győztesek ma is jellemző arrogáns reflexiói képviselik. Ezért célul kell kitűzni egységes európai eljárásrendet és annak megfelelő (hatáskörrel rendelkező) intézményeket a feszültségek kezelésére. A békés kapcsolatoknak ez a fő feltétele. Reálpolitika: ezek alig-alig léteznek.

Ma szükség van az Európai Unió, mint nemzeti érdekeket is képviselő föderációs elemeket tartalmazó újjászervezésére. Az európai előírások között első helyen kell szerepelnie az általános, személyi és kollektív emberi jogok ma elfogadott teljes körű érvényesülésének. Ennek hiánya kizáró okként kell, hogy szerepeljen. (A világ változóban van. Európa bizonyos szempontokból nézve széthullott.)

Egy új Európa születéséig javítani kell a törvényi, jogi lehetőségek kihasználását a kisebbségi sérelmek megakadályozása érdekében. Ma különbségek vannak: Dél-Tirol és Erdély, Székelyföld. Az önrendelkezési jog érvényesülését közös európai értékké kell felállítani. Ki kell mondani az emberi erőszak tilalmát a kisebbségi ügyekben.

Trianon és Párizs a magyarság számára a kollektív büntetés elvének totális alkalmazása esete. Ezt mai nemzetközi törvények megsértésének kell értelmezni. (Vagyis fejére állított világban élünk. Az elvek és a tények ellentmondásban vannak.) A történelmet a győztesek írják. Az ő igazságuk felülír mindent.

A téma példaadó politikusai, **Teleki Pál** (1939) **Apponyi Albert** és **Bethlen István** (1921) Tokaj díszpolgárai!

Demján Szabolcs:

Az első bécsi döntés hatásai Zemplén vármegyében

Trianon nemzetünk történelmének egyik legnagyobb sorstragédiája. A békekonferencián ugyanis a győztes nagyhatalmak egy olyan diktátumot kényszerítettek ránk, amely szétszabdalta nemzetünket, megnyomorította hazánkat és gazdaságilag is az ellehetetlenülés szélére taszította országunkat. Az antant képviselői egyáltalán nem vették figyelembe a nemzeti önrendelkezés elvét-holott akkoriban gyakran hivatkoztak rá- és megközelítőleg 3 és fél millió magyar testvérünket kényszerítették a környező államok fennhatósága alá. Így történhetett meg, hogy a Felvidék Kárpátaljával együtt Csehszlovákiához került, és Zemplén vármegye akkori székhelye Sátoraljaújhely Komáromhoz hasonlóan a saját bőrén volt kénytelen elszenvedni a trianoni országcsonkítást, melynek következtében Sátoraljaújhely-Gyártelep (Slovenské Nové Mesto) elnevezésű északi része a város egyik vasútállomásával együtt szintén Csehszlovákiához lett csatolva. Ennek hátterében egyértelműen stratégiai-gazdasági megfontolások húzódnak meg, hiszen Kassát a nagy kárpátaljai városokkal (Ungvárral, Munkáccsal) összekötő vasútvonal Sátoraljaújhelyen megy keresztül. Ennek megfelelően a békekonferencián a cseh delegáció azzal a hazug állítással állt elő, hogy a várost átszelő Ronyva egy hajózható folyó, ami ilyenformán kiváló határvonalat képez majd a két ország között. Ezzel az érveléssel csupán annyi a probléma, hogy a Ronyva valójában csak egy kis patak, aminek a vízszintmagassága még a legnagyobb áradás idején sem haladja meg a 40 centimétert, így ha egy papírhajót bocsátunk rá az is nagy valószínűséggel megfeneklik a medrében. Mivel a veszteseknek nem volt tárgyalási joguk a konferencián, a magyar küldöttség nem mondhatta el ellenérveit, leszámítva Apponyi

Albertet, aki már csak a diktátum megszületése után reflektálhatott annak igazságtalan és minden valóságot nélkülöző voltára.

Mindezekből kiindulva egyáltalán nem meglepő, hogy akkoriban szinte minden magyar ember lelkében ott izzott a trianoni békeszerződés felülvizsgálatának a vágya, és 1920-tól 1944-ig minden magyar kormány külpolitikájának homlokterében a területi revízió állt, vagyis az a törekvés, miszerint legalább a többségében magyarok által lakott területeket vissza kell csatolni az anyaországhoz. Ezért szinte mintegy törvényszerűen hazánk külpolitikailag Németországhoz és Olaszországhoz, a későbbi tengelyhatalmakhoz kezdett el közeledni. Mindhárom ország ugyanis egyaránt elutasította az első világháborút lezáró békerendszert. Németországot úgyszintén megalázták Versailles-ban, területeket csatoltak el tőle, óriási jóvátétel megfizetésére kötelezték, Olaszország pedig bár a győztesek oldalán fejezte be a háborút úgy ítélte meg, hogy áldozataihoz képest csak kevés jutalomban részesült.

A magyar revíziós politika első gyümölcse 1938-ban érett be, aminek közvetlen előzményét az 1938. szeptember 29-én aláírt müncheni egyezmény jelentette. Ennek keretében négyhatalmi döntés (brit, francia, német, olasz) született a többségében németek által lakott Szudéta-vidéknek Csehszlovákiától Németországhoz való csatolásáról. Az egyezmény záradéka értelmében Csehszlovákiának tárgyalásokat kellet folytatnia Magyarország és Lengyelország területi igényeiről. Miután ezek a megbeszélések eredménytelenül záródtak került sor 1938 november 2-án az első bécsi döntés aláírására. Galeazzo Ciano valamint Joachim von Ribbentrop olasz és német külügyminiszterek döntésének köszönhetően (Nagy-Britannia és Franciaország érdektelenségét hangoztatva nem képviseltette magát a konferencián) Magyarország visszakapott a Felvidék és Kárpátalja déli területeiből 12 109 km²-t, 869 000 lakossal akik közül 86.5% volt a magyarok aránya. 1939-ben

tovább folytatódtak a területgyarapodások, amikor a Csehszlovákia német megszállása miatt kialakult zavaros politikai helyzetet kihasználva a magyar hadsereg újra birtokba vette az egész Kárpátalját. Ez 12 171 km²-nyi területnövekedést jelentett 496 000 lakossal, közülük 12.7% volt magyar. 1940 augusztus 30-án újabb siker követte a magyar revíziós politikát, amikor a második bécsi döntés alapján szintén német és olasz döntőbíráskodás következtében hazánk megkapta Észak-Erdélyt a Székelyfölddel 43 591 km² területet 2 millió 185 000 lakossal, akiknek az 51.4%-a volt magyar. 1941 ápr. 11- én történt meg a trianoni diktátum felülvizsgálatának sajnos nem túl hosszú életű záró epizódja, amikor hazánk hadserege Jugoszlávia felbomlását kihasználva foglalta vissza a Kárpátaljához hasonlóan gyakorlatilag ellenállás nélkül a Bácskát a Baranyai-háromszöggel, és a Muraközt a Mura-vidékkel. A visszaszerzett 11 475 km²-nyi terület 1 millió 30 000 lakosából 401 000, vagyis 39% vallotta magát magyarnak.

Ha végig tekintünk ezeken az adatokon egyértelműen látható, hogy a magyarországi területgyarapodások, de különösen az első és a második bécsi döntés rendelkezései többnyire megfelelnek az etnikai szempontoknak. Ennek látszólag ellent mond Kárpátalja visszafoglalása, ahol a magyarok aránya csekélynek tekinthető. . Figyelembe kell vennünk azonban, hogy ezen a területen csupán nagyon elenyésző számban éltek csehek és szlovákok, az itteni lakosság döntő hányadát ruszinok alkották, akik többsége akkoriban egyértelműen Magyarországgal szimpatizált és sokkal inkább szerettek volna hazánkkal egy államot alkotni, mint Csehszlovákiával.

Az első bécsi döntés jóvoltából tehát olyan túlnyomó részben magyarok által lakott települések egyesültek az anyaországgal, mint Komárom, Léva, Losonc, Rimaszombat, Rozsnyó, Kassa, Ungvár, Munkács, Beregszász. A továbbiakban Zemplén vármegye visszatért területeire

koncentrálva vizsgáljuk meg milyenek is voltak itt a nemzetiségi viszonyok. Ezen terület etnikai megoszlását hűen reprezentáló Királyhelmeci járásban az 1910. évi magyar népszámlálás adatai szerint 99.5% volt a magyarok aránya. Az 1930. évi csehszlovák népszámlálás alapján viszont 61.97%-ra csökkent a magyarság számaránya[1], mígnem az 1938-ban, illetve 1941-ben megtörtént magyar népszámlálás Zemplén vármegye visszacsatolt részén 85.1%,[2] illetve 96.15%-ban határozza meg ugyanezt az értéket. Szemmel láthatóan a csehszlovák és a magyar adatok között éles különbség mutatkozik meg, ami részben azzal magyarázható, hogy a Felvidék déli területeire, így Zemplén vármegyébe is tekintélyes számú, körülbelül 80 000 főnyi cseh és szlovák nemzetiségű hivatalnokot telepítettek le Trianon után. Ezen emberek közül főleg a csehek a harmincas évek végén az impériumváltás lehetőségét előre sejtve a csehszlovák kormányzat támogatásával övezve visszaköltöztek eredeti lakóhelyükre, ami természetesen pozitívan befolyásolta a zempléni magyarság számarányát. Ezzel párhuzamosan azonban ki kell jelentenünk, hogy a csehszlovák népszámlálási adatok eleve egy prekoncepció alapján születtek meg, a cél az volt, hogy minél kisebbnek tüntessék fel a felvidéki magyarok számát, így manipulációkat sem nélkülöznek.[3]

A vármegye területi és népességi viszonyainak alakulásával kapcsolatban több egymástól eltérő adat látott napvilágot. A Zemplén című folyóirat szerint az első bécsi döntés előírásainak megfelelően mintegy 63 község került vissza Zemplén vármegyéhez 55 000

[1] Godzsák Attila: „S lettem kezdete feltámadásnak" Az első bécsi döntés hatása Sátoraljaújhelyre és Zemplén vármegyére, 2011: 12 p.
[2] Thirring Lajos: A népesség a Felvidék visszacsatolt részén, 1939: 22-23 p.
[3] Godzsák Attila, 2011: 15 p.

lakossal[4], a vármegye területe pedig 9686 holdról 12 438 holdra növekedett.[5] Egy zempléni tanfelügyelő 1939. februári jelentése viszont 57 visszacsatolt községről tesz említést.[6] Az 1938. december 15-én végrehajtott összeírás szerint a vármegye népessége 47 130 fővel gyarapodott.[7] A visszatért települések számának eltérései mögött nagy valószínűséggel az áll, hogy bizonyos községeket pl. Nagykázmért és Kiskázmért egybe, vagy külön vett-e számításba az illető forrás. Azon kívül a pontos határok megállapítása még elhúzódott, a magyar-csehszlovák határmegállapító bizottságok egészen 1939 nyaráig folytatták a tevékenységüket azzal kapcsolatban, hogy a Bécsben kijelölt 750 ezres léptékű térképen megállapított határ (ami a valóságban 750 méteres sávot jelentett) alapján bizonyos vitás községek hová kerüljenek, így pro és kontra voltak még kisebb változások a települések számát illetően.[8]

Az 1938. decemberi összeírás a vármegye visszakerült lakosságát anyanyelv tekintetében a következőképpen szemlélteti: magyar: 40 092 (85.1%), szlovák: 6 559 (13.9%), rutén 234 (0.5%), német 88 (0.2%), egyéb és ismeretlen: 157 (0.3%). A felekezeti megoszlás pedig az alábbi képet mutatja: római katolikus: 16 434 (34.9%), görög katolikus: 11 916 (25.3%), református: 14 973 (31.8%), evangélikus: 232 (0.5%), görög keleti: 18 (0.5%), izraelita: 3 171 (6.7%), egyéb és ismeretlen: 386 (0.8%). [9]

---

[4] B-A-Z Megyei Levéltár Sátoraljaújhelyi Fióklevéltára, Zemplén: társadalmi és szépirodalmi lap 1938. nov. 20: 3 p.
[5] Zemplén: 1938. december 4: 3. p.
[6] Hőgye István: Zempléni históriák II. 1849-1950, 1989: 224. p.
[7] Thirring Lajos, 1939: 22-23 p.
[8] Sallai Gergely: Az első bécsi döntés, 2002: 146 p.
[9]Thirring Lajos, 1939: 22-23 p.

A következőkben tekintsük át, milyen volt a csehszlovákiai magyarság helyzete közvetlenül az első bécsi döntés aláírása előtti időszakban. 1938 őszén száz számra özönlöttek a menekültek a Felvidékről Magyarország irányába. Egy magyarokból, szlovákokból és ruszinokból álló Sátoraljaújhelybe érkező csoport elmondása szerint a csehek katonai erőszakkal tüzérségi állások építésére kötelezték őket a határ mentén Magyarország ellen. Arról is szólnak a visszaemlékezések, hogy a Magyarországhoz tartozó Pácin község római katolikus plébánosát a cseh katonák azzal fenyegették meg, hogy a templom 1938 októberében esedékes felszentelését már nem a magyarok, hanem ők fogják elvégezni. Mindez érzékletesen árulja el milyen forró légkör uralkodott akkoriban a határ menti településeken, és a fentiek azt támasztják alá, hogy a cseh hatóságok egy része akár egy katonai akciót is elképzelhetőnek tartott végrehajtani hazánk ellen, ha számukra nem megfelelő döntés születik Bécsben az új határokat illetően.[10]

Egy másik érdekes történet is napvilágot látott, miszerint tíz Máramaros vármegyében lakó ruszin tutajos magyarországi utazásuk befejeztével a sátoraljaújhelyi vasútállomáson keresztül szerettek volna haza utazni, itt azonban cseh csendőrök vegzálni, akadályozni kezdték őket minden ok nélkül, mire ők magyarul így fakadtak ki ellenük: „Bitang csehek, meddig ültök még a nyakunkon?! Az ördög vigyen el benneteket!” Ezután pedig össze is verekedtek velük.[11]

A Nógrád vármegyei Panyidarócon történt, hogy egy magyar férfit a csehek bekísértek a csendőrőrsre, ahol a Magyarország számára történő kémkedéssel vádolták meg. Ő azonban nem volt hajlandó az alaptalan vádat beismerő vallomást tenni, ezért embertelen kínzásoknak vetették

[10]Godzsák Attila, 2011: 15-16p.
[11] Godzsák Attila, 2011: 15-16 p.

alá. Lefogták, miközben a talpát gumibotokkal ütlegelték mintegy kilenc órán keresztül. Miután ezzel sem értek célt, testét órákon át tartóan hozzákötözték egy megrakott kályhának, ezt követően pedig hat hétre bezárták a rimaszombati fegyházba.[12]

Királyhelmec környékén a visszavonuló cseh katonák szabályszerűen kifosztották a környező falvakat. Az ott élők minden vagyonát elvitték, állataikat elhajtották és halállal fenyegették meg a rekvirálásokkal szemben ellenállókat. Sajnos a csehek még a gyilkosságoktól sem riadtak vissza, az Abaúj vármegyei Kassától nem messze lévő Miglécnémeti községben agyonlőttek három parasztembert akik megpróbáltak szembe szállni a rabló-fosztogató csehekkel.[13]

Láthatjuk tehát, milyen mostoha volt akkoriban a csehszlovákiai magyarság sorsa a többi kisantant országokban élőkéhez hasonlóan, valamint meggyőződhetünk arról is, hogy a cseh hatóságok által elkövetett atrocitások, kegyetlenkedések, esetenként más nemzetiségeket, így a szlovákokat és ruszinokat is érintették.

Érdemes tehát megvizsgálni, hogy a felvidéki nemzetiségek miképpen viszonyultak a területi revízióhoz. A csehek féltek egy esetleges népszavazás lehetőségétől, ezért 1938 októberében kormányügynököket küldtek tájékozódni a lakosság véleményéről, miszerint a szlovákság mintegy 80%-a és a ruszinok döntő többsége Magyarországgal rokonszenvezik.[14] 1939 márciusában a III. Birodalom csapatainak bevonulását követően, Csehszlovákia megszűnt létezni, német védnökség alatt megalakult a független Szlovákia, ami természetesen új alternatívaként jelent meg a szlovákok előtt. Viszont tény, ha azt megelőzően dönthettek volna arról, hogy

[12] Godzsák Attila, 2011: 17 p.
[13] Godzsák Attila, 2011: 18 p.
[14] Sallai Gergely, 2002: 109 p.

Csehszlovákiában, vagy Magyarországon szeretnének-e inkább élni többségük hazánkat választotta volna.

Az első bécsi döntést megelőző Komáromban zajló csehszlovák-magyar tárgyalások bár összességében véve eredménytelenül végződtek, egy témában mégis született megállapodás. A döntés kihirdetése előtt az 1938. október 6-án megalakult autonóm szlovák kormány Magyarország jogos területi követeléseivel kapcsolatos megegyezési készség jeleként Sátoraljaújhely elcsatolt részét és Ipolyság városát hajlandó volt átengedni országunk számára. Erre a pillanatra a két város lakosságának legnagyobb örömére október 11-én került sor, amikor ezeken a településeken először omlott le a trianoni határsorompó. [15]

Az ezt megelőző napokban Szabovics Jenő alezredes, mint sátoraljaújhelyi magyar királyi katonai állomásparancsnok, vitéz Faludy László osztályparancsnok, és Füzesséry István határbiztosító századparancsnok gondoskodott a sátoraljaújhelyi határ védelméről. A vitéz Benkő Sándor alezredes parancsnoksága alatt álló 21/III. zászlóalj egy géppuskás szakasszal erősített puskás századot helyezett el a közelben lévő Rudabányácska községben a határbiztosító szolgálat védelmére.[16]

Az ünnepélyes katonai bevonulás napján a város népe reggel 7 órakor a trianoni diktátum által hajózhatónak minősített, ezért a település két része közötti határszakaszként kijelölt Ronyva-patak partján gyülekezve várta a ceremónia kezdetét. Ezekben az órákban a patak hídja előtt a rend fenntartása végett egy szakasz rendőr, és egy vámőrökből álló csoport állt őrséget. Az egyre nagyobb létszámúvá

[15] Godzsák Attila, 2011: 22 p.
[16] Felvidékünk, honvédségünk: Trianontól Kassáig: történelmi eseménysorozat képekkel, 1939: 78 p.

duzzadó tömeg tagjai közül sokan a város újraegyesülése miatt érzett boldogságukban virágokkal árasztották el őket. A határ mindkét oldalán magyar zászlókat lengető emberek sokasága lepte el az utcákat. A bevonulási ünnepség keretein belül a határt elsőként átlépő egységként Szabovics Jenő állomásparancsnok a Füzesséry István őrnagy parancsnoksága alá tartozó 7/2 határbiztosító századot jelölte ki, melynek tagjai kizárólag újhelyi ifjakból állottak. Füzesséry őrnagy délelőtt tíz óra harmincöt perckor átlépett a sorompón, és a rendezvény lebonyolításával kapcsolatban rövid megbeszélést folytatott az ott állomásozó csehszlovák csapatok tisztjeivel. Nem sokkal ezután 11 óra magasságában a 7. vadászzázszlóalj árkászszakasza Gulyás főhadnagy vezetésével átlépte a határhidat, és megvizsgálta a felvonulás helyszínét képező területet, nincsen-e esetleg aláaknázva.[17] Bár ez a mozzanat még nem a hivatalos átadás része volt, a trianoni határon átmenő katonák láttán az összegyűlt emberek hangos éljenkiáltásban törtek ki. A Ronyva túlsó partján felvonult a megszállt környező magyar községek népe, és lobogó zászlók alatt harsogó éljenzéssel rendezett sorokban állva várták a nagy pillanat eljövetelét. [18]

Tizenegy óra után egy hosszú menet indult meg a vármegyeházától a Ronyva felé, melynek élén Fáy István Zemplén vármegye főispánja, Bornemissza Miklós alispán, és dr. Orbán Kálmán polgármester haladtak. Mögöttük díszruhába öltözött megyei hajdúk vonultak Zemplén vármegye címeres zászlajával a kezükben, akiket egy körülbelül tizenötezer főből álló embertömeg kísért. A patakot elérve több százan tolongtak annak hídján a déli tizenkét órát, a visszacsatolási ünnepség kezdetét várva. Sokan azok közül, akik a Ronyva partján álltak már nem bírták kivárni az időt, és átugrottak a trianoni határ sátoraljaújhelyi szakaszát képező „hajózható” patakmedren, hogy

[17] Szepesi Bódog: A Sátoraljaújhelyen épült Magyar Kálvária, 1939: 45 p.
[18] Felvidékünk, honvédségünk, 1939: 78 p.

találkozzanak magyar testvéreikkel. A százával átkelő magyarok „határsértési" cselekedeteire a cseh rendőrök érthető módon nem is reagáltak.[19]

Időközben visszaérkezett Füzesséry őrnagy árkászosztaga a túloldalról, és jelentésükben elmondták, hogy mindent rendben találtak, így semmi sem akadályozhatja meg a bevonulás megtartását. Nemsokára a csehszlovák katonák motorkerékpárokra ültek, és autóba szálltak, majd elhagyták a várost. Néhány perc elteltével délben Füzesséry őrnagy hangja törte meg a feszült csöndet, aki a felsorakozott honvédek előtt állva kiadta a várva várt parancsot:

- *„Vigyázz! Utánam indulj!"*

Először az őrnagy haladt át a hídon lóháton, mögötte a 7. vadászzászlóalj honvédei következtek dübörgő léptekkel. Odaát virágeső fogadta őket az örömükben síró, nevető, ünneplő tömeg részéről. Egy magyar népviseletbe öltözött kislány egy hatalmas rózsacsokrot nyújtott át az őrnagynak, aki lováról leugorva köszönte meg neki kedvességét.[20]

Miután a magyar katonák áthaladtak a trianoni gúnyhatárt megtestesítő Ronyva-patak hídján, a kisállomás épülete felé vonultak, és ott sorakoztak fel egységes alakzatban. A tömeg elkísérte őket ide, és a felszabadulásért érzett boldogság és hála kifejezéséül kenyérrel, cukorral, süteménnyel, borral kínálták a magyar honvédeket. A vámőrlaktanya falára is felkerült a magyar zászló, cserkészfiúk dalai messze szállva hirdették a magyar világ kezdetét, piros-fehér-zöld zászlók erdeje borította be a város egészét. A jelképes átadás

[19] Felvidékünk, honvédségünk, 1939: 78-79 p.
[20] Felvidékünk, honvédségünk, 1939: 79 p.

megtörténte után Zemplén vármegye csonka székhelye ismét egységes várossá vált.[21]

Lássunk most egy rövid részletet az Esti Újság 1938. okt. 10. számában megjelent cikkéből, amely a következőképpen emlékezik meg erről a nagyszerű pillanatról.

„Ma, vagy holnap Európa térképéről eltűnik egy hajózható folyó. A Ronyváról elvonulnak a cseh nagyhatalmi álmok, a benesi sviták óceánjárói és páncélozott csatahajói. Mi, magyarok, mikor átlépjük ezt a kiszikkadt patakocskát, nem megyünk azzal a szándékkal, hogy hajózni fogunk a Ronyván, és szédíteni fogjuk öt világrész közvéleményét. Mi csak igazságot akarunk és ezért mindig igazat mondunk. Most pedig elbúcsúzunk szépen a cseh Ronyvától. És megköszönjük neki, hogy 20 éven át a benesi térképen olyan szépen, hatásosan szolgálta a magyar igazságot….."[22]

Az első bécsi döntés kihirdetése napján este 9 órakor a rádió hullámai szerte az országban vitték a hírt: közel 1 millió magyar és 12 000 km² terület tért vissza Magyarországhoz. Ezt követően újabb feladat várt Füzesséry katonáira. A küldetés teljesítésének napja november 10-re esett, amikor is a határbiztosító század elhagyta tábori óvóhelyét és elindultak Kiskázmér irányába Csörgő, Legenye, Alsómihályi és Nagykázmér érintésével. Kiskázmérban a községi bíró nem mulasztotta elmondani, hogy végre újra testvér lehet magyar és „tót" az idegen uralom alóli felszabadulás után.[23]

További zempléni települések visszafoglalására vitéz Benkő Sándor alezredes és vitéz Tomory őrnagy csapatai kaptak megbízatást, akiknek csapatai ugyancsak diadalmasan vonultak előre a magyar falvak felé.

[21] Felvidékünk, honvédségünk, 1939: 79 p.
[22] Godzsák Attila, 2011: 31-32 p.
[23] Godzsák Attila, 2011: 26 p.

Benkő alezredes zászlóaljára várt az a magasztos feladat, hogy 1939. november 10-én Magyarországhoz csatolja II. Rákóczi Ferenc fejedelmünk szülőfaluját, a Sátoraljaújhelytől kb. két kilométer távolságra fekvő Borsi községét. A zászlóalj délelőtt 9 órakor a kisállomás melletti réten díszfelállásban várta vitéz Szücs tábornokot, az önálló dandár parancsnokát és az ő kíséretében érkezett vitéz Mező ezredest. Dr. Fáy István főispán, dr. Orbán Kálmán polgármester, különböző társadalmi egyesületek vezetői és még sokan mások jelentek meg azért, hogy felszabadító útjukra kísérjék a délzempléni alakulatot. A zászlóalj 10 órakor lépte át a határt. Borsi után a Szőlőske-Kisbári-Nagybári-Csarnahó-Zemplén-Céke-Magyarsas-Kásó-Kiszte-Bodzásújlak útvonalon haladt előre katonáival a magyar lakosság kitörő örömével kísérve.[24] Különösen megható volt a ladmóci fogadtatás leírhatatlan lelkesedése, ahol minden magyar család szeretettel vendégségbe hívott egy-egy katonát. A szőlőskei üdvözlést különösen említésre méltóvá tette az, hogy ugyanaz a református pap köszöntötte a magyar csapatokat, aki kevéssel ezelőtt a cseh hatóságok bántalmazásának lett áldozata. Az üdvözlő hazafias beszédekre Benkő Sándor alezredes válaszolt beszédében röviden de szívhez szólóan, biztosítva a visszatérteket a magyarság szeretetéről, és kiemelve, hogy *„ nincs erő amely őket ismét elszakítaná Magyarország testétől.. ”*[25]

A második világháború végi párizsi béke Zemplén vármegye esetében is a trianoni állapotok visszaállítását okozta. 1950-ben Zemplén vármegye a Magyarországon maradt Borsod, Abaúj-Torna és Gömör-Kishont csonka megyékkel együtt Borsod-Abaúj-Zemplén megye elnevezéssel lett összevonva Miskolc székhelly

[24] Godzsák Attila, 2011: 28 p.
[25] Felvidékünk, honvédségünk, 1939: 79 p.

Mellékletek:

1. A bécsi Belvedere palota

2. Chalkovsky csehszlovák , Ciano olasz, Ribbentrop német és Kánya magyar külügyminiszterek Bécsben

3. Területgyarapodások Magyarországon

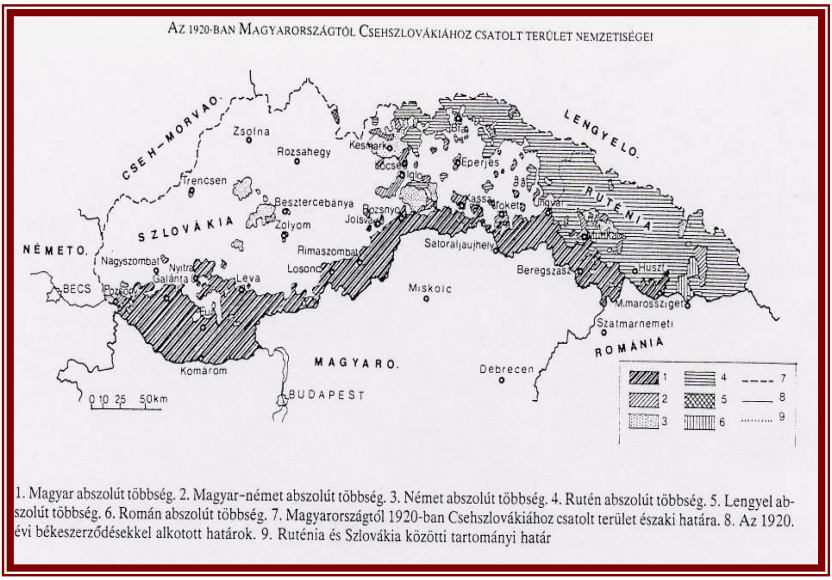

1. Magyar abszolút többség. 2. Magyar–német abszolút többség. 3. Német abszolút többség. 4. Rutén abszolút többség. 5. Lengyel abszolút többség. 6. Román abszolút többség. 7. Magyarországtól 1920-ban Csehszlovákiához csatolt terület északi határa. 8. Az 1920. évi békeszerződésekkel alkotott határok. 9. Ruténia és Szlovákia közötti tartományi határ

4. Nemzetiségi viszonyok Csehszlovákiában 1920-ban

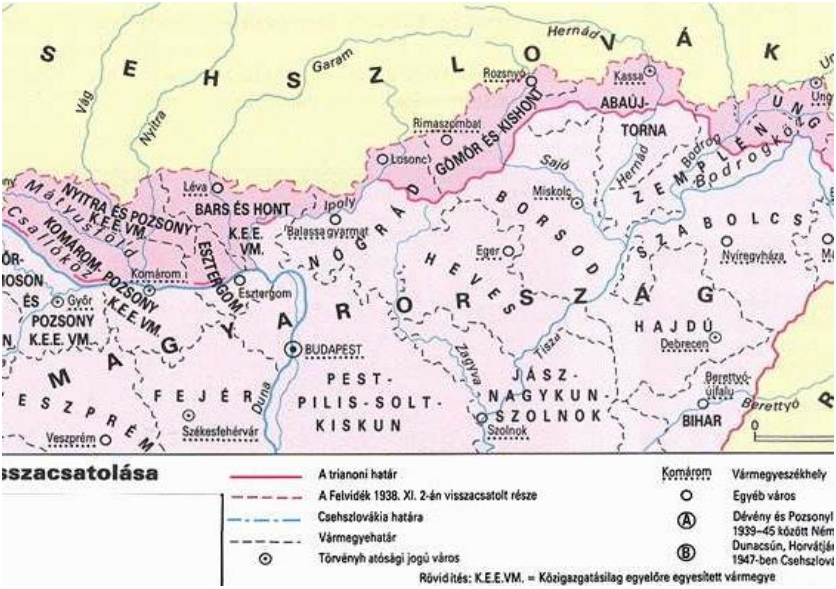

5. Az első bécsi döntés által visszacsatolt terület

6. Átkelés a „hajózható” Ronyván

7. Ünnepség Sátoraljaújhely visszacsatolt városrészén

8. A magyar katonák megérkeznek Bodrogszerdahelyre

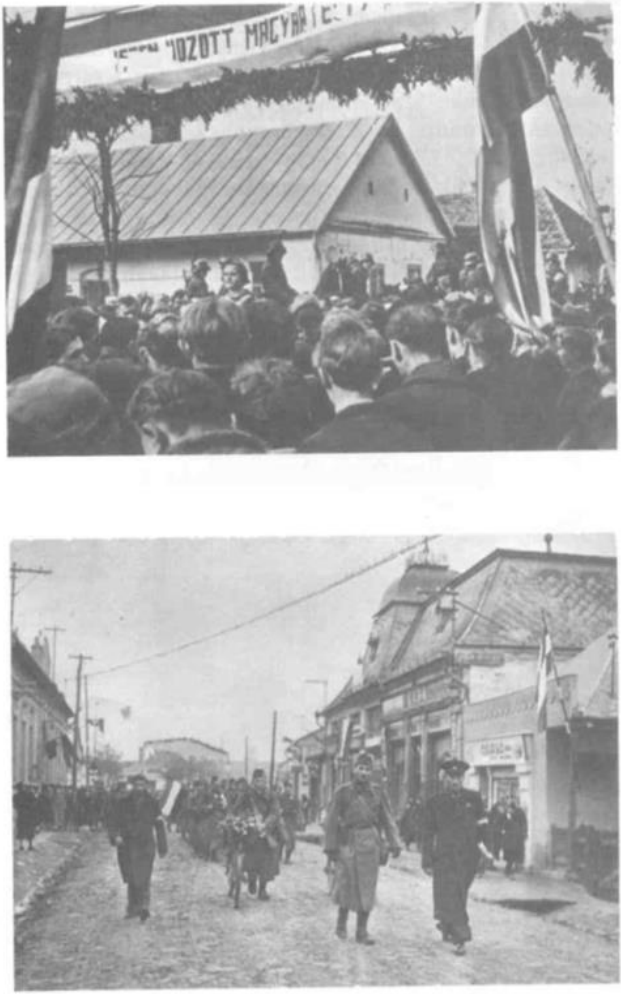

9. Királyhelmecen ünneplik a felszabadulást

Képek forrása:

1. http://www.ausztriainfo.com/varak-es-kastelyok/becs/belvedere
2. https://hu.wikipedia.org/wiki/Els%C5%91_b%C3%A9csi_d%C3%B6nt%C3%A9s
3. http://www.magyartudat.com/masodik-becsi-dontes-erdely-ujra-magyar-lett
4. Rónai András: Térképezett történelem, Püski, Budapest, 1993.
5. http://erdely.ma/multidezo.php?id=175543&cim=1938_november_2_az_elso_becsi dontes
6. Godzsák Attila: „S lettem kezdete feltámadásnak'' Az első bécsi döntés hatása Sátoraljaújhelyre és Zemplén vármegyére, Sátoraljaújhely, 2011: 22 p.
7. Godzsák Attila, 2011: 64 p.
8. Felvidékünk, honvédségünk, a Vitézi rend Zrínyi csoportja, Budapest 1939: LXIII. p.
9. Felvidékünk, honvédségünk, 1939: XVI p.

Kocsis Lajos:

„Volt egyszer egy otthon…”

Az 1916-os román betörés csíkszeredai következményei

„A Nagy-Románia hóbortos eszméjétől megittasult natió elveszti a józan megfontolását…”

Az első világháború kitörését követően, – mint ismert – Románia nem tett eleget szövetségi kötelezettségeinek és a Központi Hatalmak támogatása helyett, 1914. augusztus 3-án kinyilvánította fegyveres semlegességét. Ez az időszak két évet tartott, amely alatt mindkét szövetségi rendszer igyekezett maga mellé állítani Romániát. Mivel az antant messzemenően támogatta a románok Erdélyre vonatkozó területi igényeit, nem volt meglepő, hogy Románia lecserélte szövetségeseit. Az 1916. augusztus 17-i, az antant hatalmakkal kötött katonai konvenció értelmében Románia vállalta, hogy augusztus 28-ig támadást indít Erdélyen át Budapest irányába, cserébe pedig elfoglalhatta a történelmi Erdélyt, Bánátot és a Tiszántúlt. Ennek megfelelően 1916. augusztus 27-én este Románia hadat üzent az Osztrák-Magyar Monarchiának: az „Ipoteza Z” névre keresztelt haditerv szerint a négy román hadseregből három lendült támadásnak a Kárpátok vonalánál. A jelentős létszámfölényben lévő román katonaság gyorsan átlépte a gyakorlatilag védtelen Erdély határát,[1] de az előre nyomulás nagyon lassú ütemben folytatódott. Erdély védelmének megerősítése érdekében érkező német és osztrák-magyar

[1] Az 1916-os események egyik legjobb ismerője, a második világháború idején honvédelmi miniszteri tisztséget betöltő NAGYBACONI Nagy Vilmos szerint a románok 7—8 szoros túlerővel rendelkeztek. A bukovinai határtól a Dunáig terjedő, mintegy 500 kilométer hosszú határt ugyanis csak 32 zászlóalj (25000 – 30000 puskaállomány) védelmezte. NAGYBACZONI Nagy Vilmos: *A Románia elleni hadjárat I.* Budapest, 1923. 70.

alakulatok, így minden frontszakaszon jelentős sikereket értek el és nemcsak kiverték a román hadsereget Erdélyből, de folytatva üldözésüket december 6-án bevonultak Bukarestbe. Románia tehát gyors vereséget szenvedett. Az okok elemzése nem képezi jelen tanulmányunk tárgyát, de ennek lényegét jól összegzi az egyik legismertebb román történész, Lucian Boia ezzel kapcsolatos véleménye: „*…hadat üzenni Ausztria–Magyarországnak, és vele együtt Németországnak, a legjobb esetben is nagy vakmerőség volt. Ezen felül a román hadsereg teljesen felkészületlennek bizonyult a modern háborúra*.”[2]

„Jött a rémséges hír: menekülni kell!”

Az idegen területek (Erdély, Bánát és a Tiszántúl esetében a románok nem hivatkozhattak a történelmi jogra, hiszen ezek soha nem tartoztak Romániához) megszerzéséért indított román támadás tehát nem érte el célját, de természetesen sok szenvedést okozott a megszállt területek lakosságának. Bár a szomszédos állam akciójára a háború kezdetétől számítani lehetett, tulajdonképpen mindenkit váratlanul ért. „*Az erdélyi közönség és pedig úgy a beavatottak, mint a kevésbé azok* – írta később Betegh Miklós, Erdély kormánybiztosa, – *állandóan a romániai támadás lehetőségével foglalkozott, de igazán senki sem készült reá*.”[3] A betörés hírére a Romániával határos vármegyék lakosai (elsősorban székelyek és szászok) pánikszerűen menekülni kezdtek az ország belseje felé. Az esetleges román támadás következményeivel foglalkozó augusztusi belügyminiszteri intézkedések ellenére, a hatóságok sem tudták megakadályozni az embereket, hogy tömegesen vándorbotot fogjanak. Bár kezdetben a határ menti területek kiürítését a „Maros-vonalig” elegendőnek tartották, már augusztus végén

[2] BOIA, Lucian: *Vesztesek és győztesek. Az első világháború újraértelmezése*. Budapest, 2015. 65.
[3] BETEGH Miklós: *Erdély a világháborúban. Néhány erdélyi adat az 1914-1917. évek történetéhez.* Dicsőszentmárton, 1924. 58.

döntöttek a menekültek széttelepítéséről: vármegyék szerint csoportosítva előre kijelölt helyekre irányították a lakóhelyüket elhagyókat. A belügyminisztérium Csík és Maros-Torda vármegye menekültjeinek Hajdú és Szabolcs vármegyét, a háromszékieknek és az udvarhelyieknek Békés és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyét, a szebenieknek és az alsó-fehérieknek Bács-Bodrog vármegyét, a brassóiaknak és a nagy-küküllőieknek Torontál vármegyét, a fogarasiaknak Csanád vármegyét, a kis-küküllőieknek Csongrád vármegyét, míg a hunyadiaknak és a krassó-szörényieknek Arad vármegyét jelölte ki ideiglenes tartózkodási helyként.[4]

Az értelmiségiek és a napszámosok egy része vonattal távozott a veszélyeztetett területekről. Néhány nap múlva azonban, mikor a csapatszállítások miatt a vasúti forgalom egyre zsúfoltabbá vált, az emberek 40–100 km-t is gyalogoltak, amíg áttelepítő vonathoz jutottak. A falusi gazdák szekerek segítségével próbálták megmenteni sokszor komikusan összeválogatott ingóságaikat. A szekérkaravánok állataikkal beláthatatlan hosszú, néha kettős és hármas kocsisorokban vonultak minden használható úton északnyugat felé. A meghatározott kényszerlakhely elérése a közlekedési nehézségek miatt így nem minden esetben volt megvalósítható. Mivel sokan rokonaiknál kerestek menedéket, a sorsüldözött erdélyi lakosság szétszóródott az egész ország területén. A gazdag és tekintélyes polgárság Budapestet választotta, de Miskolcon, Pozsonyban, Komáromban, Győrben vagy Balatonbogláron is több száz menekült élt.

Bár a határszéli vármegyékből nem mindenki hagyta el otthonát, a menekültek száma mégis igen magas volt, 1 millió és 200000 közé tehető. Betegh Miklós erdélyi kormánybiztos számításai szerint 206 000 fő kelt át a Királyhágón (a románok és a szászok nemigen mentek

[4] *Magyarország*, 1906. szeptember 1.

túl Kolozsváron).[5] Az áttelepítés nemcsak a „földönfutók" biztonságát szolgálta, de levette a kormány válláról ellátásuk terhének nagy részét, amelyet a helyi közösségek bevonásával valósítottak meg.

„Menekülésünk mindvégig tövisekkel kirakott kálvária út volt"

A Romániával határos Csík vármegyében a magyarországihoz képest is jobban foglalkoztatta a lakosságot a romániai helyzet alakulása: itt is számítottak rá, hogy a román támadás be fog következni. „*Gyanakodtunk mindig a rút, hálátlan magatartást tanúsító keleti szomszédunkra* – hangsúlyozta Fejér Sándor alispáni jelentésében –... *éreztük..., hogy a balkáni könnyű győzelemtől felfuvalkodott kis állam nem tud ellenállni az antant fondorlatai és csillogó aranyainak*." [6] Ennek ellenére csak néhány család tette meg a szükséges óvintézkedéseket (pl. értékeiket Budapestre szállították). Ebben jelentős szerepe volt a hivatalos szerveknek is, amelyek a pánik hangulat elkerülése érdekében utolsó pillanatig cáfolták a háborús híreszteléseket. Augusztus 27-én (néhány órával a hadüzenet előtt!) például olyan rendeletet hirdettek ki Csíkszeredában, amelynek értelmében „*akik menekülésre gondolnak, ilyen szándékból csomagolnak, és csomagjaikat elszállítani akarják, nemcsak a hazafiatlanság vádját vonják magukra, hanem még birsággal is büntettetnek*."[7] Bár a vasárnapi prédikáció is a lakosság megnyugtatását

[5] BETEGH Miklós: Erdély a világháborúban. Néhány erdélyi adat az 1914-1917. évek történetéhez. Dicsőszentmárton, 1924. 82.

[6] A román betörés és a kiürítés. Alispáni jelentés = *Csíki Lapok*, 1917. augusztus 1.

[7] INCZE Domokos a csíkszentmártoni kerület országgyűlési képviselője 1917-én június 25-i interpellációja. Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Harminchatodik kötet. Budapest, 1917. 87.

célozta,[8] az események – mint láttuk – rácáfoltak az bizakodó, a gyors román támadás veszélyével nem számoló álláspontokra.

A román támadás híre 3-4 órával a szorosokon való betörés után érkezett meg Csíkszeredába. Gyalókay Sándor főispán és Fejér Sándor alispán már éjfélkor találkoztak a vármegyeházán, ahol megbeszélték a legfontosabb teendőket. „*A veszély gyors közeledésének jelzése*, – emlékszik vissza az alispán – *a felháborító esemény fölötti hosszas töprengést sem engedte meg, hanem azonnali cselekvésre kényszerített, – amihez hozzá is fogtunk*."[9] Miután küldöncök útján illetve telefonon értesítették a járások tisztviselőit, még az éjszaka folyamán az alispán intézkedett az állami és közjavak (pl. Csíki Magánjavak vagyona), valamint az értékek biztonságba helyezéséről, az íratok elszállításáról, esetleg megsemmisítéséről. (Az intézkedések továbbítása augusztus 28-án reggeltől már nagyon nehézkessé vált, mert a telefont és a távírót is csak a katonaság útján, közvetve használhatták a civil hatóságok.) A vármegye kiürítését irányító alispán szinte utolsóként hagyta el a várost augusztus 29-én délben és gyalog indult el Székelyudvarhely felé. [10]

A vármegye lakosságához hasonlóan, Csíkszeredában is már augusztus 28-án reggel mindenki értesült a románok támadásáról. Takács Károly csíkmegyei református körlelkész közlése szerint reggel 6 órakor a városi hatóság adta tudtul a lakosságnak a riasztó hírt, hogy a románok

---

[8] Dr. SZEKERES József csíkszeredai esperes alig 12 órával a támadás előtt is a szószékről figyelmeztette a lakosságot, hogy „amiért néhány »címeres« kos megfutamodik, azért ne zúduljon utána a gyáva birkák tömege." Dr. NAGY András: Lót visszanéz. Csíkszereda, 2001. 34-35.

[9] A román betörés és a kiürítés. Alispáni jelentés = *Csíki Lapok*, 1917. augusztus 1.

[10] Fejér Sándor alispán a menekülés, majd a helyreállítás során kifejtett kiemelkedő tevékenységével kivívta a király tiszteletét is: „Az ellenség előtt teljesített kitűnő szolgálataiért elismeréséül" 1918 nyarán a IV. Károly a Ferenc József-rend hadidíszítményes tiszti keresztjét adományozta neki. *Csíki Lapok*, 11918. július 12.

a gyimesi szoroson át betörtek a vármegye területére, s miután így határszéli Csíkszeredát közvetlen veszély fenyegeti, igyekezzék mindenki a lehető leggyorsabban menekülni.[11] Néhány óra alatt, a legszükségesebb ruhadarabokat és nagyon kevés élelmet magukhoz véve a lakosság nagy része már útra kelt. A hajlékaikat kényszerből elhagyók szomorúságáról, a tisztességes munkával szerzett vagyonuk hátrahagyása okozta fájdalomról megrázó, de hiteles képet festett az egészen Sopronig menekülő T. Nagy Imre: „*Tárva nyitva hagytuk hajlékaink ajtóit. Terített asztalunkon ottmaradt a megszelt kenyér, vetett ágyunkon a puha ágynemű, éléskamráinkban a megkezdett szalonna, ruhás fiókjainkban a változó, istállóinkban a lábas jószág, udvarunkon a baromfi, mezőinken a gabona, rétjeinken a takarmány, kertjeinkben a gyümölcs*."[12] Az első menekülők közül többen még vasúton hagyták el a várost, (elsősorban tisztviselők, iparosok, kereskedők, akik fogattal nem rendelkeztek) de másnap már csak gyalog és szekereken menekülhettek, mivel a vasúti közlekedés megszűnt. A fejvesztett menekülés megindulásához, az itt székelő 19. honvéd dandárparancsnokság is jelentősen hozzájárult, hiszen a város kiürítését nemcsak kérték, de sürgették is, arra hivatkozva, hogy az ellenség pár óra alatt itt lehet (a román katonaság végül szeptember 7-én szállta meg a várost).

Az utasításoknak megfelelően – akárcsak a környező falvak lakossága – mindenki a Székelyudvarhely felé vezető úton hagyta el Csíkszeredát. (Mivel az 17–55 éves hadra fogható férfiak jelentkeztek a m. kir. népfelkelésbe, a menekültek többsége idős, asszony és gyermek volt). „*A csíki medencét koszorúként övező Hargita hegyláncnak* – idézi fel a soha el nem felejthető szomorú képet az alispán – *az Olt folyó felőli*

[11] Takács Károly csíkmegyei református körlelkésznek az Erdélyi Református Egyházkerület Igazgatótanácsához írt beszámolóját idézi: FORRÓ Albert: Jelentés az 1916. évi román betörés csíkszeredai eseményeiről = *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve* 2009-I. 254.

[12] T. NAGY Imre: Itthon = *Csíki Lapok*, 1917. május 30.

oldala – az egész látóhatár – tömve volt menekülő emberekkel és állatokkal. Rémület volt hallani azon orkánszerű hangzavart, mit az emberek jajveszékelése és az űzött állatok ordítása előidézett."[13] A szekerekből, amelyek több oszlopban az úton szorosan egymás mellett haladtak, az út mellett menő gyalogosokból és az állatokból álló hosszú karaván kezdetben nagyon lassan haladt. (A gyermekként menekülő későbbi csíkszeredai orvos, Dr. Nagy András szerint első nap, augusztus 28-án csak 14 kilométert tettek meg.[14]). Mivel nem minden menekülő rendelkezett szekérrel, az alispán még Csíkszeredából, „szekérfuvarok sürgős kirendelését és Csíkszeredába irányítását" kérte Udvarhely vármegye alispánjától.[15] Valószínű ez is közrejátszott, hogy a második nap már a menekülők többsége elérte Székelyudvarhelyt. Mivel azonban Udvarhely vármegye kiürítését is addigra elrendelték, a csíkiak kálváriája csak igazán most kezdődött, hiszen vándorútjukat egészen az ideiglenes tartózkodási helyként kijelölt Hajdú vármegyéig kellett folytassák. A vármegye tisztikara a hosszú út során (hosszabb ideig az alispán és a tisztviselők nagy része Kolozsváron tartózkodott) majd a Hajduságban is (szeptember közepétől Debrecenben kezdték meg hivatalos működésüket) „a körülmények által megengedett korlátok között" támogatta, védte és bátorította a menekülteket. Bár a tisztviselőket október 12-én hazarendelték, mivel határszél közelében fekvő részek (Csíkon kívül, még Háromszék és Brassó vármegyék) hadműveleti területnek számítottak, a lakosság nem térhetett haza. Csík vármegyébe a hazatérést tiltó rendelet megszűnése (1917. április) után

[13] A román betörés és a kiürítés. Alispáni jelentés = *Csíki Lapok*, 1917. augusztus 1.
[14] Dr. NAGY András: *Lót visszanéz*. Csíkszereda, 2001. 38.
[15] ROLHMH (Románia Országos Levéltárának Hargita Megyei Hivatala, Csíkszereda) Alispáni iratok. 11932/1916.

is csak azoknak engedélyezték a visszatérést, akikre a tavaszi munkák szempontjából otthon szükség volt.[16]

Az 1916-os román betörés által érintett városokból a lakosság igen változó arányban menekült el. (A korabeli sajtó adatai szerint Sepsiszentgyörgyöt a lakosság több mint 90%-a hagyta el, de például Brassóban a többség otthon maradt.) A lakóhelyüket elhagyók arányát figyelembe véve Csíkszereda igen előkelő helyre került. Bár a korszak sajtótudósításai[17], illetve közvetlenül az események után papírra vetett adatok[18] teljesen nincsen összhangban, mindenképpen megállapítható, hogy a több mint 4000 lakosú város[19] ebben az időszakban gyakorlatilag elnéptelenedett. Bár a csíkiakat – mint láttuk – a hatóságok Hajdú vármegyébe irányították, a csíkszeredai közül végül nem mindenki döntött a Hajdúság mellett. Annak függvényében, hogy holt voltak rokonai, illetve, hol érezte nagyobb biztonságba magát ugyanis a város lakossága gyakorlatilag szétszéledt az egész országban. Bár a kényszerlakhelyként választott településekről és az ott rövid ideig élő csíkszeredaiak számáról pontos adataink nincsenek, jó támpontot ad erre vonatkozóan a Csíkszeredai Róm. Kat. Főgimnázium

---

[16] A csíki menekültek Hajdú vármegyei tartózkodásának körülményeiről részletesebben lásd: KOCSIS Lajos Erdélyi menekültek Debrecenben 1916 őszén = *Erdélyi Múzeum*, 2003. 3-4 füzet 88-95.

[17] A csíkszeredai tisztviselők információira alapozó Debreceni Ujság szerint csak néhány öregember akarta bevárni az ellenséget, de közvetlenül a megszállás előtt Székelyudvarhely fele ők is elhagyták a várost, így „Csíkszeredában egy lélek sem maradt." *Debreceni Ujság,* 1916. október 1.

[18] A városban 1916 őszén átutazó SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos úgy értesült, hogy mindössze 8-10 öregember és öregasszony maradt a városban. SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos: *Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916-17*. I. Budapest, é.n. 195.

[19] A dualizmus korszakának utolsó, 1910-es népszámlálás szerint Csíkszereda rtv. 3701 lakója volt, ami 1916-ig valamivel növekedhetett. *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1. r. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint*. Budapest, 1912. 386.

tantestületének (négy tanár Budapesten, egy-egy Székesfehérvárt, Balatonlellén, Makón, Pásztón, Battonyán, Szakolczán, Rózsaszentmártonban állapodott meg) illetve diákjainak (az ország 39 városában tanultak az 1916/1917-es tanévben) tartózkodási helye.[20]

„Az utcarészek házainak látása az elképzelhetetlen vandalizmus képét nyújtja"

Az 1916-os román betörés során a legtöbb kárt Csíkszereda szenvedte el. Nyilván ez összefügg azzal a ténnyel, hogy a városban a román csapatok érkezésekor gyakorlatilag senki nem tartózkodott („a könnyűszerrel bevonuló ellenség egy teljesen kiürített, holt várost talált"), így a katonák teljesen szabadon fosztogathattak. „*Nem is maradt egyetlen ház sem, melyet ki ne raboltak volna. Minden fellelhetőt elvittek, a nagyobb bútorokon kívül s azokat is nagyrészt megrongálták; az üzleteket teljesen kifosztották.*" – emlékezett vissza az 1916 őszi állapotokra SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos.[21] A románok rombolási szándékát és hajlandóságát jól mutatja, hogy annak ellenére, hogy ott székelt a főparancsnokságuk, a katonák nem kímélték még a vármegyeházát sem: a díszteremben lévő nagy olajfestményeket elpusztították, a bútorok nagy részét elvitték, csak néhány dívány és karosszék „úszta meg" a bőrhuzat összevágásával. Az egy hónapon át elkövetett értelmetlen pusztítást a román katonaság október 9-i visszavonulásakor tovább súlyosbította, hiszen módszeresen (benzinnel, petróleummal és gyújtó kézi bombákkal felszerelt csapat hajtotta végre) felgyújtotta a várost. Az „elvetemedett emberi düh" okozta több napig égő tűznek főként Csíkszereda Hargita felé eső része, a templom és a régi piactér körüli házak estek áldozatul. Néhány kivételtől eltekintve (pl. a plébánia épülete, az alispán emeletes háza) a

[20] *Az Erdélyi Rom. Kath. Státus Csíkszeredai Főgimnáziumának értesítője az 1917-18-ik iskolai évről.* Csíkszereda, 1918. 4-5.
[21] SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos: *Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916-17. II*. Budapest, é.n. 190.

leégett házak többsége nagyon kis telkeken épültek (három-négy tulajdonos sokszor egymás udvarán járt át), így a tűz könnyen átterjedt a többire.[22] A tűzvész martaléka lett 153 lakóház (köztük 44 kőház) és 278 gazdasági épület, a bennük lévő gazdasági felszereléssel és takarmánnyal együtt.[23] (Az 1910-es adatokat figyelembe véve ez a házak egyharmadát jelentette!) A hatalmas pusztítás mértékét jól mutatja, hogy a vármegyében leégett 410 lakóház (ez az 1917. évi tavaszi adat nem volt teljes, mert hiányzott belőle a gyergyótölgyesi járás) közel 40%-a a kis városnak számító Csíkszeredában volt.

Csíkszereda a románok kivonulása után (képeslap)
(Szvoboda József könyvkereskedő kiadása, 1918)

[22] A vezetők közül a többség később úgy értékelte, hogy mivel ezek az „értéktelen, egészségtelen viskók" állottak útjába a városfejlesztési programnak, a tervszerű építkezéseknek köszönhetően mindenképpen javulni fognak a csíkszeredai lakásviszonyok.
[23] SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos: Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916-17. II. Budapest, é.n. 190.

(Az eredeti fotót Bernatovics Pál készítette és „Csíkszereda égése" címmel megjelent a Vasárnapi Ujság 1916. november 19-i számában)

A belügyminiszter felhívására városba először visszatérő tisztviselőket (a közel hatvan hivatalnok közül a legtöbben 1916. október 16. és 17-én érkeztek meg Csíkszeredába) „*lélegzetet fojtó nehéz füst, a még fel-fel lángoló épületromok, a kifosztott, kirabolt és feldúlt lakások, a vandál pusztításnak úton, útfélen és a lakásokban lévő ronda és büzhödt nyomai, a kietlen pusztaság és halotti csend*" borzalmas és megdöbbentő látványa fogatta.[24] A hazaérkezőknek igen komoly nehézségeket kellett leküzdeniük, hiszen a kihalt helységben nem voltak adottak a megélhetéshez mindenképp szükséges feltételek sem. Nemcsak szállást találni volt nehéz (a néhány használható lakást a katonaság foglalta le), de hiányoztak az alapvető élelmiszerek is, így érthető, hogy az alispán az illetékes miniszterhez és a kormánybiztoshoz írt első jelentésében legfőképpen a só, illetve a

[24] A román betörés és a kiürítés. Alispáni jelentés = *Csíki Lapok*, 1917. augusztus 8.

kenyérliszt küldését kérte.[25] Bár a tisztviselők mindent megtettek a „gazdasági és mindennapi élet megzavart rendjének visszaállítása" érdekében, igen komoly akadályt jelentett, hogy a lakosság – mint láttuk – még nem települhetett vissza.[26]

Természetesen voltak olyan családfők, akik nem tudtak már a honvágynak ellenállni – és természetesen, ha anyagilag megengedhették – a katonai hatóságok hozzájárulásával, néhány napra hazalátogattak. Ezeknek még 1916 év vége fele is változatlan megrázó látványban volt részük. „*Fojtogató füstszag tölti el az egész környéket*. – vetette papírra „lemondó keserűséggel" a látottakat a novemberben hazaérkező T. Nagy Imre – *Itt-ott még fojtott lánggal égnek az üszkök. A sűrű köddel vegyes füst homály eltakarja a szemhatárt. … Az utcán keresztül kasul üszkök hevernek… Összetört ajtók, szenes ablakrámák égett darabjai jelzik az utcák irányát… Bevert ablakok cserepeivel van tele a járda. Ablakrámák, kifeszített ajtófélfák hevernek az úton. Egy-egy ablakszárny fél sarkon fityeg az omlott falak oldalán. Nem golyó, nem gránát, tehetetlen emberi vad düh szaggatta le azokat."*[27]

„… a kártérítés szó kimaradt a szótárból."

Bár a hazatérők elhelyezése komoly gondot okozott és a mindennapi élethez szükséges alapvető élelmiszerek, árucikkek továbbra is nagyon korlátozott mértékben álltak rendelkezésre, a román támadást követően 1917 tavaszán kezdett lassan-lassan visszatérni az élet Csíkszeredába. Fél éves kényszerszünet után például február 28-án megjelent a Csíki Lapok, márciusban megnyitották a csíkszeredai téli fürdőt, áprilisban megkezdte működését a Csíkmegyei Székelybank Rt., majd az Agrár

[25] Uo.
[26] 1916. október 28-án például, amikor a trónörökös, a későbbi IV. Károly király meglátogatta Csíkszeredát, a városnak csak 89 polgári lakosa volt. Dr. ENDES Miklós: Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Budapest, 1994. 421
[27] T. NAGY Imre: Itthon = *Csíki Lapok*, 1917. május 30.

Takarékpénztár csíkszeredai fiókja, májusban a Csíkszeredai Takarékpénztár Rt. is. A májusban megtartott népszámlálás adatainak megfelelően Csíkszereda „teljesen elmenekült polgári lakosságának" közel fele már hazatért. [28]

A romok eltakarítása befejeződött, de a leégett ingatlanok tervszerű újjáépítésének megkezdése azonban meghaladta a lakosság erejét. Mivel a város nem rendelkezett anyagi forrással, a városi hatóság mindent elkövetett az újjáépítés költségeinek előteremtésére (pl. kérelmeket intézett adakozásra, segélyezésre), igen mérsékelt eredménnyel. A megígért állami kártérítés kifizetéséig a városban építkezési tilalmat vezettek be, hogy az esetlegesen felépített házak a városrendezést hátrányosan ne befolyásolják. Annak ellenére, hogy Csíkszereda nyomorúsága országosan ismert volt (1917. június 16-án és szeptember 7-én a király is járt a városban) ennek kiutalása késett. A kormány különböző segélyekkel (rendkívüli államsegély, tisztviselőknek egy éves fizetésüket előlegként, gazdák állatokat, iparosok gépeket kaptak) segítette a lakosok talpra állását, de az „ellenség által elpusztított tűzhelyek újraépítése, vagyis a valódi rekonstrukciót" csak 1919 tavaszára ígérték. A háború és Erdély elvesztése miatt azonban erre már nem kerülhetett sor.

[28] A népszámlálók szerint 1670 lélek volt a városban, de ez a szám naponként növekedett. *Csíki Lapok*, 1917. május 16.

Felhasznált irodalom:

A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. 1. r. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint. Budapest, 1912.

Az Erdélyi Rom. Kath. Státus Csíkszeredai Főgimnáziumának értesítője az 1917-18-ik iskolai évről. Csíkszereda, 1918.

Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett országgyűlés képviselőházának naplója. Harminchatodik kötet. Budapest, 1917.

BETEGH Miklós: *Erdély a világháborúban. Néhány erdélyi adat az 1914-1917. évek történetéhez.* Dicsőszentmárton, 1924.

BOIA, Lucian: *Vesztesek és győztesek. Az első világháború újraértelmezése*. Budapest, 2015.

Dr. ENDES Miklós: Csík-, Gyergyó-, Kászon-székek (Csík megye) földjének és népének története 1918-ig. Budapest, 1994.

FORRÓ Albert: Jelentés az 1916. évi román betörés csíkszeredai eseményeiről = *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve* 2009-I.

KOCSIS Lajos Erdélyi menekültek Debrecenben 1916 őszén = *Erdélyi Múzeum*, 2003.

Dr. NAGY András: Lót visszanéz. Csíkszereda, 2001.

NAGYBACZONI Nagy Vilmos: *A Románia elleni hadjárat I.* Budapest, 1923.

SZÁDECZKY-KARDOSS Lajos: *Az oláhok Erdélybe törése és kiveretésük 1916-17*. I-II. Budapest, é.n.

Hírlapok:

Csíki Lapok (1917-1918)

Debreceni Ujság (1916)

Magyarország (1916)

Zékány Krisztina:

A magyar nyelvű felsőfokú oktatás helyzete Kárpátalján

Ukrajna 1991. augusztus 21-én deklarálta függetlenségét, és azóta az oktatáspolitika fő irányelve a nemzeti oktatási rendszer felépítése, újjászervezése, majd néhányszor átszervezése volt.

1997-ben egy Csernyivciben rendezett konferencián az Ukrán Oktatási és Tudományos Minisztérium részéről merész elképzelések hangoztak el a kisebbségek oktatására vonatkozólag. Ennek lényege az lett volna, hogy az oktatás minden szintjén az államnyelv a domináns, amivel szemben mély felháborodásuknak adtak hangot az ukrajnai kisebbségek. A gyakorlatban ez azt jelentette volna, hogy iskolai szinten csak a magyar nyelv és irodalom órák zajlottak volna anyanyelven, minden más tantárgy ukránul. A felsőbb oktatási rendszert ez kevésbé érintette volna, hiszen ebben az időben a szakképzés és az egyetemi képzés – kevés kivételtől eltekintve– úgyis államnyelven történt.

Jelen tanévben egy felsőoktatási intézménybe kerüléshez az érettségiző köteles érettségi vizsgát tenni ukrán nyelvből és irodalomból, valamint Ukrajna történelméből. Nem is lenne ezzel különösebb probléma, ha a nemzetiségi érettségizők elé nem ugyanolyan követelményeket állítanának, mint az ukrán anyanyelvűek elé.

A középiskola évei alatt a magyar gyerek tehát köteles megtanulni ukránul olyan szinten, hogy neki merjen indulni az érettségi vizsgáknak. Valljuk be, ez nem könnyű, bár nemzetiségi iskolákban tanító ukrán szakos tanárok minden lehetőt elkövetnek diákjaik tudása érdekében.

Problémát jelent viszont, hogy a tanár az egyetemi képzés végén ukrán filológus diplomát szerzett, s bekerülve egy magyar közösségbe rádöbben, hogy őt senki nem képesítette arra, hogyan kell az államnyelvet idegennyelvként oktatni. Másként zajlik egy tantermi óra olyan környezetben, ahol mind a tanár, mind a tanulója ukrán anyanyelvű, és egészen más az óra menete, ha a gyermek csak az iskolai környezetben találkozik az állam nyelvével, mert otthon, a boltban, a postán, egyszóval életének minden más színterén nagyon jól boldogul a saját anyanyelvén is.

Demográfiai helyzet Kárpátalján

2001-es népszámlálási adatok szerint Kárpátalján így oszlott meg a nemzetiségek aránya:

ukrán – 80,5 %

magyar – 12,1 %

román – 2,6 %

orosz – 2,5 %

cigány – 1,1 %

A Kárpátaljai Megyei Statisztikai Hivatal 2003-as adatai alapján Kárpátalján 156,6 ezer magyar nemzetiségű élt. Ám a magyarok aránya csak a Beregszászi járásban haladta meg az 50 %-os arányt, vagyis itt a járási közigazgatásban a magyar nyelv az ukránnal párhuzamosan használható.

A magyar nemzetiségűek aránya Kárpátalja közigazgatási egységein belül (2001)

közigazgatási egység	*összlakosság*	*magyarok*	*magyarok aránya*
Ungvár	115568	7972	6,9
Munkács	81637	6975	8,5
Beregszász	26554	12779	48,1
Huszt	31864	1706	5,4
Csap	8870	3496	39,4
Beregszászi járás	54062	41163	76,1
Nagyszőlősi járás	117957	30874	26,2
Munkácsi járás	101443	12871	12,7
Rahói járás	90945	2929	3,2
Szolyvai járás	54869	383	0,7
Técsői járás	1717850	4991	0,3
Ungvári járás	74399	24822	33,4
Huszti járás	96960	3785	3,9

(Forrás: Csernicskó 2010:54)

Ezek az arányok az elkövetkező nyugalmas években számottevően nem változtak. Bár az utóbbi néhány évtizedben mindig is számolni kellett azzal, hogy évente számos kárpátaljai magyar család dönt úgy: áttelepül Magyarországra a jobb élet reményében. Mivel ez nem volt tömeges jelenség, igazából nem érintette a kárpátaljai magyar nyelvű felsőoktatási intézmények „vérkeringését”.

1. térkép. Az ukrajnai magyarság demográfiai helyzete (Molnár-Molnár 2005: 20)

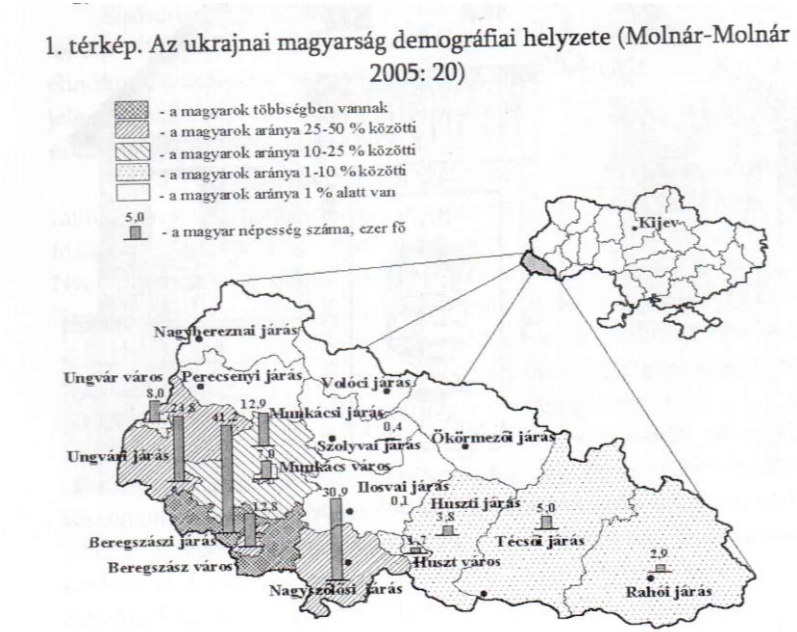

(Forrás: Márku Anita 2013:16)

Az utóbbi időszakban azonban jelentősen megváltozott a helyzet Ukrajnában. A háborús viszonyok miatt az ország keleti régióiból tömegesen költöztek át a lakosok mind Oroszország határmenti területeire, mind Ukrajna belső, illetve nyugati régióiba. Kárpátalja is fogadott a keleti megyékből érkező, nagyszámban oroszajkú menekülteket, s hogy ez milyen arányban jelenik meg a helyi nemzetiségek palettáján, az majd a következő demográfiai felméréskor mutatkozik meg. Az ungvári 3. számú orosz tannyelvű iskolában a közelmúltban több osztály nyitását kérvényezték a beérkező szülői kérvények számának megnövekedése kapcsán.

A kialakult politikai helyzet és az ennek köszönhető gazdasági hanyatlás miatt a kárpátaljai családok egyre nagyobb számban döntenek úgy, hogy elköltöznek bárhová Európába. Az utóbbi egy-két évben az ukrán nemzeti valuta értékének csökkenése miatt a bérük háromszor kevesebbet ér, miközben a rezsit a többszörösére emelték. Míg korábban jellemzően a magyar családok távoztak, mostanra ez a jelenség általánossá vált.

Ezt tetézi a néhány havonta induló katonai behívó-mizéria, aminek a hallatára egész települések férfi lakossága hagyja el az országot a szélrózsa minden irányában. Rövid idő múlva követi őket a család is. Ez egyre égetőbb probléma egész Ukrajnában, és csak bizonytalan találgatások vannak arra nézve, hány millió ukrán állampolgár dolgozhat jelenleg szanaszét Európában.

A kialakult helyzetet megérzik az oktatásban is. Míg eddig azért az volt a jellemző, hogy a fiatal itt tanulta ki a szakmáját, itt diplomázott, és csak utána tette fel magának a kérdést, hogy merre tovább, addig napjainkban egy általánosan elfogadott gondolatmenet, hogy a gyerek a középiskola elvégzése után azonnal külföldre felvételizzen, s csak abban az esetben maradjon mégis, ha a külföldi felvételi nem sikerül. Ekkor választja az itthoni felsőoktatási intézmények valamelyikét.

Az ukrajnai érettségi nehéz akadály egy kárpátaljai magyar középiskolásnak, ennek szabályai évenként módosulnak, s ez eddig nem a kedvező irányban. A magyar szülők próbálják elkerülni, hogy csemetéjük esetleg egy életen át nyögje a sikertelen érettségi következményeit, ezért még idejekorán, a középiskolai évek valamelyikében átküldik az anyaországba, hogy az ottani oktatásban nevelkedjen és érettségizzen majd a saját anyanyelvén.

Ezek a hatások összeadódnak, s a felsőoktatás képe jelenleg nem bíztató. Az utóbbi évek felvételi időszakában észrevehető volt az érdeklődők számának csökkenése. Az ukrán nyelvű felsőoktatási

intézmények országszerte az eddigi felvételt nyert diákok töredékével kell, hogy beérjék. Talán csak a legnagyobb ukrajnai egyetemeknek nincs okuk a panaszra, a presztizs életben tartja őket. A többi közel 300 (!) ilyen intézményben viszont erősen csökken a diáklétszám.

A 2014-es felmérés eredményeképpen Ukrajna 292 felsőoktatási intézménye közül az Ungvári Nemzeti Egyetem a 43-44., a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a 174., a Munkácsi Állami Egyetem a 196. helyen áll. Az országos rangsor alapján elkészítették az egyetemek ranglistáját megyékre lebontva. Ez alapján Kárpátalja három legjobb felsőfokú intézménye között első helyen az Ungvári Nemzeti Egyetem áll. A megye második legjobb felsőoktatási intézménye a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, melyet a Munkácsi Állami Egyetem követ.

A 2014-es ranglista elkészítésekor három felmérés eredményeit vették figyelembe. A kétszáz legjobb ukrajnai egyetem listájának összeállításakor vizsgálták, hogy az intézmény oktatói milyen tudományos potenciállal rendelkeznek, milyen az oktatás minősége az adott intézményben, továbbá mennyire ismerik el azt nemzetközi szinten. Az adott felmérésen az Ungvári Nemzeti Egyetem a 41. helyen áll. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola nem került be a 200 legjobb ukrajnai egyetem rangsorába, de mindössze egyetlen hellyel maradt le, a 201. helyen áll. A Munkácsi Állami Egyetem ezen a listán a 180. helyre került.

Az ukrajnai felsőoktatási rendszer akkreditációs szabályozása értelmében a felsőoktatási intézményeket 4 kategóriába sorolják:

- I. szint – technikumok, képzők (fiatal szakember képesítéssel);
- II. szint – koledzsek (fiatal szakember, baccalaureus);

- ❖ III. szint – főiskolák, konzervatóriumok (baccalaureus, specialist végzettségi szint);
- ❖ IV. szint – főiskolák, konzervatóriumok, akadémiák, egyetemek (baccalaureus, specialist, magister végzettségi szint).

A Kárpátalján működő felsőoktatási intézmények közül érdemes kiemelni kettőt, ahol nagy számban tanulnak magyar, illetve magyarul is beszélő diákok a számukra fenntartott magyar tannyelvű felsőoktatási intézményben (Beregszász), illetve intézményen belül működő magyar karon (Ungvár). A többi egyetemről csak becsült adatok vannak a magyar nemzetiségű diákok számát tekintve, mivel általában nem tartják nyilván a diákok nemzetiségi adatait.

Az Ungvári Nemzeti Egyetem 1945-ben nyitotta meg kapuit. Kárpátalján egyedül ez az intézmény rendelkezik a IV. szintű besorolással. 23 karon, ezen belül 115 tanszéken a legutóbbi adatok szerint 117 professzor, 557 docens és közel 1000 egyetemi előadó és főelőadó oktatja az itt tanuló majdnem 16 000 diákot. Ez a diáksereg 47 szakirányban BsC, MA képzésben vesz részt. Phd- és doktori képzés áll a rendelkezésükre.

Az egyetem bázisán működő Magyar Tannyelvű Humán- és Természettudományi Karon az alábbi szakirányok közül lehet választani:

–magyar nyelv és irodalom (1963 óta)
– történelem (2005 óta)
– matematika (2008 óta)
– fizika (2008 óta)
– nemzetközi kapcsolatok, politológia, szakfordítás (2013 óta)
– BsC, MA, PhD képzés

Az Ungvári Nemzeti Egyetem magyar nemzetiségű hallgatóinak adatbázisa a 2012-2013-as tanévben

	Kar:	***Létszám:***	***Magyar diákok száma:***	***Ebből költség-térítéses:***
1.	Filológia	256	3	1
2.	Újlatin-germán filológia	184	14	8
3.	Fizika	540	41	0
4.	Matematika	449	19	0
5.	Kémia	251	23	2
6.	Biológia	259	18	5
7.	Egészségügyi	515	31	20
8.	Mérnök-technológus	518	46	6
9.	Jogi	81	4	4
10.	Közgazdasági	208	15	10
11.	Nemzetközi kapcsolatok	83	10	8
12.	Testnevelés és sport	66	4	4
13.	Földrajz	245	7	5
14.	Társadalomtudományok	110	5	3
16.	Fogorvosi	116	11	11
17.	Humán és természettudo-mányi	237	203	28

Levelező tagozatos képzés

	Kar:	***Létszám:***	***Magyar diákok száma:***	***Ebből költség-térítéses***
1.	Történelem	61	10	8
2.	Filológia	141	16	14
3.	Újlatin-germán filológia	94	33	26
4.	Matematika	98	11	5
5.	Biológia	128	8	4
6.	Mérnök-technikus	46	5	3
7.	Közgazdasági	140	18	15
8.	Jogi	33	5	4
9.	Nemzetközi kapcsolatok	11	8	8
10.	Testnevelés és sport	26	4	3
11.	Földrajz			
12.	Társadalomtu-dományok	46	5	4
13.	Humán-természettudo-mányi	35	25	16

A magyar felsőoktatási képzés szempontjából a megye másik kiemelkedő intézménye az 1993-as alapítású II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Az Ungvári Nemzeti Egyetemmel szemben ez elsősorban a magyar ajkú felvételizőket célozza meg az alábbi lehetőségeket kínálva:

Baccalaures képzés:	***Specialist képzés:***
történelem	történelem
angol nyelv	
alsós tanár	alsós tanár
óvodapedagógus	
matematika	
földrajz	
biológia	biológia
magyar nyelv és irodalom	magyar nyelv és irodalom
ukrán nyelv és irodalom	ukrán nyelv és irodalom
	informatika

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán
A diákok létszáma a 2013/2014-es tanévben:

Nappali tagozat	***Levelező tagozat***
366	251
Tanári testület (98 fő):	
Tudományok doktora, professzor	Kandidátus, PhD
10 (10,2 %)	54 (55,1 %)
Szakirányok	10
Tanszékek	7
Intézetek	3

Összesített felsőoktatási helyzetkép

Tanulmányi helyszínek:	***Magyarként nyilvántartott diáklétszám:***
Ungvári Nemzeti Egyetem	691
Munkácsi Állami Egyetem	150
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Beregszász)	617
Kijevi Szlavisztikai Egyetem kárpátaljai kihelyezett kara (Ungvár)	100
Magyarországi felsőoktatási intézmények	1 400
Mindösszesen:	3 217

(Forrás. Spenik 2014/ docplayer.hu)

A felsőoktatás helyzetének további alakulása Kárpátalján, illetve Ukrajnában elsősorban a politikai helyzet függvénye. Jellemzően anyaországi támogatással folyamatosan bővülnek, szépülnek az épületek, karok, ahol neves tanári gárda várja a tanulni vágyó fiatalokat.

Irodalom:

Csernicskó István szerk. Nyelvek, emberek, helyzetek. A magyar, ukrán és orosz nyelv használata a kárpátaljai magyar közösségben – Ungvár: PoliPrint Kft., 2010.

Márku Anita. „Po Zákárpátszki" Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben. Monográfia – Ungvár: „Líra" Poligráfcentrum, 2013.

Orosz Ildikó – Beregszászi Anikó – Csernicskó István. A magyar oktatás Kárpátalján // Nyelv és oktatás kisebbségben. Kárpát-medencei körkép. szerk: Bartha Csilla –Nádor Orsolya – Péntek János. – Bp.: Tinta Könyvkiadó, 2011 -213–279.o.

http://docplayer.hu/4373389-A-karpataljai-magyar-nyelvu-felsooktatas-helyzete-es-a-magyarorszagi-felsooktatasi-intezmenyekkel-valo-egyuttmukodes-lehetosegei.html

http://www.karpatalja.ma/karpatalja/oktatas/a-felsooktatasi-intezmenyek-rangsora-ukrajnaban/

Kovács Péter:

A kárpátaljai magyar nyelvű elemi és középiskolai oktatás helyzetének bemutatása

Ukrajnában jelenleg az iskolai oktatás a következő módon tagolódik:

Elemi iskola (1-4. osztály)

Általános iskola (5-9. osztály)

Középiskola (9-11. osztály)

Ez vonatkozik az állami vagy önkormányzati finanszírozású tanintézményekre. Az egyházi vagy magániskolák, gimnáziumok, líceumok ettől eltérő formációban is működhetnek. Közülük némelyikben a 8. osztállyal véget ér az általános iskola, így négy év jut a középiskolára. A képzés teljes időtartama ennek megfelelően nem 11, hanem 12 tanév.

A megyének 94 olyan iskolája van, amelyikben magyar nyelven (vagy magyarul is) folyik tanítás.

A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás egyik sarkalatos, meghatározó problémája a gyereklétszám. Sajnos nem kevés iskolát fenyeget emiatt időről időre a bezárás veszélye. Az alacsony létszám mára sok tanintézményben már az első elemi osztályban is tapasztalható. Ennek, véleményem szerint jó néhány oka van. Az egyik az, hogy még mindig működik a nemzeti kisebbségek körében az a sztereotípia, miszerint a gyermekem csak akkor fog majd jól boldogulni az életben, ha államnyelven tanul. Így tökéletesen ismerni fogja az ukrán nyelvet, tehát felnőve lehet majd belőle valaki. Nemrégiben résztvevője lehettem egy, a Rákóczi Szövetség által szervezett konferenciának. Itt szembesültem azzal a ténnyel, miszerint-kollégák elmondása alapján-

mára a fogyatkozó létszám tendenciája az elemi osztályokban elérte a beregszászi, munkácsi járást is. Az ungvári járásban ez már jóval korábban tapasztalható volt. Az úgynevezett párhuzamos osztályokkal működő tanintézményekben (egyik osztályban magyar, a másikban ukrán az oktatás nyelve) is jóval kisebb létszámúak a magyar osztályközösségek. Olyannyira ijesztőek lettek a statisztikai adatok, hogy az említett konferencián elvi döntés született: a Szövetség egyszeri beiskolázási támogatás-programját a Felső-Tisza vidéke után említett régiókra is ki fogja terjeszteni a közeljövőben. Létezik ugyan egy négy évvel korábbi törvényrendelet, melynek értelmében a nemzetiségi iskolák már hat gyerek megléte esetén osztályt nyithatnak. A jelenlegi igen szűkös gazdasági viszonyok közepette mégis nagyon félő, hogy ezt egy tollvonással, akár egyik napról a másikra visszavonhatják. Ez sok esetben katasztrofális következményekkel járna iskoláink számára. Ungvár vonatkozásában az eddig elmondottaknak – Istennek hála – épp az ellenkezője igaz. Mindkét magyar iskola igen nagy népszerűségnek örvend. Semmivel nincsenek kisebb létszámú elemi osztályaink, mint a 18 ukrán tannyelvű intézménynek. Mi a Drugethban két első osztályt is nyithatnánk a következő tanévben, amennyiben nem volnánk annyira helyszűkében. Sajnos a tanterem mennyiség ezt nem teszi lehetővé a számunkra. Így végül a 68 jelentkező közül 32 gyereket vettünk föl. Egy felvételi bizottság döntött az ügyben elbeszélgetés alapján. Ennek tagja volt (és mára ez már hagyomány) egyik alsós tanítónőnk és az iskola pszichológusa. Azért az igazsághoz hozzátartozik, hogy az osztálykönyvek névsorait felütve nyilvánvaló: mára a tanulóink legalább fele nem magyar családnevű. De hát Ungvár vonatkozásában, ahol az összlakosság kevesebb mint 8 százaléka vallja magát magyarnak, ez talán nem is annyira meglepő. Többségükben vegyes házasságból származó gyerekeket tanítunk. De vannak egészen ukrán vagy orosz nemzetiségű növendékeink is. Az ő szüleik vállalják, hogy a beíratásig legalább minimális szinten megtaníttatják a gyereküket magyarul (a magyar nyelv ismerete első számú feltétele az

intézményünkbe való bejutásnak). Ezek az emberek saját bevallásuk szerint a magyar kultúra tisztelői, ezen kívül pedig úgy okoskodnak, hogy egy magyar iskola befejezését követően másféle perspektívák nyílhatnak meg a gyermekük előtt, mintha ukrán iskolában kapnának érettségit. Egyébiránt volt már nekünk félig ukrán, félig grúz gyermekünk, kettő is. Eddig kuriózum szempontjából kétségkívül ők viszik el nálunk a pálmát. És akkor választották a Drugethet, mikor még szó sem volt külhoni magyar állampolgárságról… Mindenesetre érdekes és elgondolkodtató paradoxon, hogy a magyar szülő sok esetben ukrán, míg az ukrán szülő magyar iskolába járatja gyermekét ugyanazon meggondolás: annak későbbi boldogulása céljából.

A következő problematikus kérdés a magyar oktatás kapcsán, amiről véleményem szerint feltétlenül érdemes szót ejteni, az a tankönyv ellátottság kérdése. Ebben a tekintetben bizony komoly hiányosságok mutatkoznak. Ukrajnában mindezidáig ötéves ciklusokban történt a tankönyvkiadás. Azaz ötévente egyszer lehetett új tankönyvekhez jutni. A Drugeth eredetileg gimnáziumként indult, vagyis az elemi iskola befejezését követően várta falai közé az ukrán és magyar nyelvből, valamint matematikából sikeres felvételi vizsgát tett gyerekeket. Így volt ez 2004-től egészen 2014-ig. Ekkor úgy döntött az iskolaszék, hogy elemi osztályt is nyitunk. Igen ám, csakhogy tankönyveket utoljára 2012-ben jelentetett meg a minisztérium. A mi 32 első osztályosunkkal pedig akkor még természetszerűleg nem számolt, nem is számolhatott senki. A megoldást a megyei oktatásügy a más iskoláktól kölcsön kért tankönyvekben látta. Ez végül is működött, csak eltelt némi idő szeptember 1-jét követően, míg a munkácsi, beregszászi, nagyszőlősi és ungvári járás magyar iskoláiból eljutottak hozzánk az ott feleslegesnek tűnő tankönyvek. És persze ők sem engedték át ezeket túl szívesen, hisz lehet, hogy abban a tanévben volt ugyan néhány fölösleges tankönyvük az osztályközösség létszámához képest, de hol van rá a garancia, hogy egy évvel később egy nagyobb létszámú osztály mellett nem fognak-e hiányozni nekik ezek a tankönyvek. Nagy

nehézségek árán végül is befejezte az első elemi osztályunk a tanévet. Mivel azonban tudni lehetett, hogy egy évvel később semmit nem fog javulni e tekintetben a helyzet, ezért már idejekorán próbáltuk bebiztosítani a következő év tankönyveit. Intézményvezetőként meglehetősen sok segélykérő levelet írtam, míg végül Budapest főpolgármestere, Tarlós István úr, A Három Királyfi, Három Királylány Egyesület, valamint az Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet jóvoltából két hatalmas könyvszállítmánynak köszönhetően már szeptember elején megoldódott a probléma. Természetesen ezt megelőzően engedélyt kértem és kaptam a megyei oktatásügytől a magyarországi tankönyvek, oktatási segédletek használatára. Ehhez jött még a már említett gyűjtés második fordulója Kárpátalja magyar iskoláiban. Így lett többek között ukrán nyelv tankönyvünk. Kis szerencsével a jövő tanévben már kaphatunk új tankönyveket az Ukrán Oktatási Minisztérium tankönyvellátási programja értelmében. Mindenesetre rajtunk semmi nem múlik, már januárban továbbítottuk számukra a rendelést.

Az általános iskola első osztályától (5. oszt.) az érettségizőkig tankönyvellátás terén kicsit ugyan más természetű, de ugyancsak problematikus helyzetben vagyunk. Ennek a korosztálynak a tankönyvei a magyar nyelv és irodalom kivételével ukrán nyelven íródnak. Ezeket ugyanúgy ötévenként szokás kiadni. Mire lefordítják és eljutnak hozzánk (Kárpátalja magyar iskoláiba), addig legjobb esetben is minimum Karácsony szokott lenni. Vagyis ilyenkor az első félévben gyakorlatilag tankönyv nélkül vagyunk kénytelenek dolgozni…

Az alsó tagozat nem kevésbé jelentős problémája az iskolai étkeztetés megoldása vagy megoldatlansága. Törvényi előírás, miszerint az alsó tagozatos gyerekeknek napi egy alkalommal meleg ételt kell kapniuk a tanintézményekben. Korábban ez nem volt gond, mivel az állam vagy az intézmény fenntartója finanszírozta. Később az étkeztetés finanszírozását az önkormányzat végezte, de már szőlői hozzájárulással. Jelenleg az iskolák döntő többségében az étkeztetés

költségei a szülőt terhelik. Kivétel ez alól a hátrányos helyzetű kategóriába tartozó kisiskolás, akinek napi étkeztetését az ungvári önkormányzat 4 hrivnya 60 kopejkával dotálja. Ez voltaképpen egy tízóraira elég. A mi iskolánkban szülői döntés értelmében meleg ebédet kapnak a gyerekek, amiért 8 hrivnyát fizetnek naponta a szülők a konyhát és étkezdét működtető vállalkozónak. Miheztartás végett: 1000 Ft ma kb. 90 hrivnya. A felső osztályosok és a tanárok ebédje jelenleg 15 hrivnyába kerül nálunk. Öt hátrányos helyzetű alsósunk ebédeltetésének költségeit átvállalta a helyi római katolikus plébánia. Három gyerek az ausztráliai Szent László Egyesület adományából étkezik. Támogatásuk Szabolcs Attila országgyűlési képviselő, a Nemzeti Összetartozás Bizottsága alelnökének közbenjárásával jutott el hozzánk. Ausztráliában élő magyar barátaink hozzájárulásával sikerült még újra cserélnünk gimnáziumunk mindkét szintjén a folyosók és a rendezvényterem világítását.

Az iskolai gyermekétkeztetésbe tudomásom szerint Kárpátalja sok más iskolájában is besegítenek ebben az egyházak. A római mellett a görög katolikus és a református is.

Az általános és középiskolai szinten tapasztalható állapotok sem nevezhetők sajnos jelenleg rózsásnak Kárpátalján. A nehézségek nagyrészt egyformán jelen vannak az oktatási szféra egészében, függetlenül az oktatás nyelvétől. Van azonban néhány speciális, csak a kisebbségi, ezen belül pedig magyar intézményekre jellemző gond is. Itt van mindjárt a tantervek kérdése. Az Ukrajnában érvényes tantervek korosztályonként, tételesen felsorolják, milyen kötelező tantárgyból hány órát kell hallgatnia a nebulónak hetente. A táblázat alján pedig ugyancsak korosztályonként föltüntetve találjuk azt az óramennyiséget, amennyivel a gyereket hetente terhelni szabad. A nemzetiségi iskolákban a kötelező tantárgyak mellett a heti megterhelhetőségen belül maradva órákat kell biztosítani az anyanyelv és irodalom oktatására is. Néhány évvel korábban még lehetőségünk volt a magyar-

és világirodalom külön tantárgyként való tanítására. Ma ez már nem így van, sajnos. A magyar nyelvtan órák száma heti 2 és 3 között ingadozik ötödik osztálytól fölfelé. Az irodalom néven ismert tantárgy (magyar- és világirodalom integráltan) 2 és 4 között. Így aztán nem meglepő, ha szinte minden órán új tananyag van, begyakorlásra, rendszerezésre szinte soha nem jut idő. Néhány új tananyagot közvetítő óra után jön a zh, amit mifelénk témazáró dolgozatként szokás titulálni. Irodalomból a tananyag és a tempó, ahogyan haladni kénytelen vele a tanár, ha lehet, még szörnyűbb. Egyetlen szemléletes példa ennek alátámasztására. Idén a 10. osztályban kétszer negyvenöt perc leforgása alatt – mert ennyit tesz lehetővé a tanmenetterv – kellett (volna) bevezető ismertetést tartanom a francia romantika irodalmáról, megtanítanom Victor Hugo életrajzát, értékelni a munkásságát és átvennem A nyomorultak című regényét. Ugye, milyen egyszerű feladat? De ennél is szomorúbb következménye a tantervi anomáliának, hogy pl. Magyarország történelmének oktatása osztályaink zömében heti egy fakultatív óra keretei között történik. Mert más lehetőségünk egyszerűen nincs.

A felsősök növekvő tendenciát mutató elvándorlása meglehetősen új keletű probléma. Korábban legfeljebb az általános iskola befejezését követően veszítettünk tanulókat. Egyrészt mert tartottak a végzősökre váró ukrán nyelvű független teszteléstől (emelt szintű érettségik), másrészt mert úgyis Magyarországon kívántak egyetemen, főiskolán tovább tanulni. Kézenfekvőnek látszott tehát, ha a középiskola utolsó osztályait már az anyaországban fejezik be. Idomulnak a felvételi követelményekhez, stb. Sajnos a gazdasági válság, a katonai behívóktól való félelem okán mára odáig jutottunk, hogy szinte bármelyik gimnáziumi osztályból mennek el gyerekek, akár még év közben is. „Apu kinn kapott munkát, megy utána az egész család” – ilyen és ehhez hasonló indoklásokat hallunk a legtöbbször. Márpedig ezzel nemigen lehet mit kezdeni. Ehhez jön még pluszban az a híresztelés, ami évente szárnyra kap, és amely szerint az Ukrán Oktatási Minisztérium az

általános iskola befejezése után is független tesztelésen akarja megméretni az éppen aktuális tanulói kontingenst. Aki pedig ott nem felel meg, az nem mehet majd középiskolába, csak szakközépbe. Nem is csoda tehát, hogy míg alsóban 30 körüli a tanulói létszám, addig mára egy 9, 10 vagy 11. osztályban a 12- 15 gyereknek is örülni kell.

A pályaelhagyó pedagógusok gyarapodása és a pótlásukkal járó nehézségek ugyancsak aggasztó jelenség. „Pályaelhagyó tanár volt is, van is, és alighanem lesz is" – gondolhatnánk, nem egészen alaptalanul. A probléma igazából az, hogy emlékezetem szerint ilyen tömegesen a 90-es években fordult elő utoljára, amikor is egy átlagos pedagógusi fizetés Ukrajnában 8-10 USA dollárnak felelt meg. Már magát a pályát is mind kevesebben választják. A szakma annyira elnőiesedett, hogy a férfi tanár ritka, mint a fehér holló. A Drugethban például mindössze hárman vagyunk, míg a tantestület létszáma 21fő. A legtöbb pedagógus még mindig Magyarországra távozik. Legalábbis azok, aki szeretnének tanítani, de nem annyi pénzért, amennyit itthon keresnek vele. Intézményvezető kollégáim közül többen panaszkodtak erre a jelenségre már régebben is, én a magam részéről az idén szembesültem vele először, amikor is egyik fiatal kolléganőm váratlanul bejelentette, hogy bár nagyon sajnálja, a férjével külföldre készülnek. Az ok: fiatal házasokként egyszerűen nem látnak idehaza perspektívát maguk előtt. Tudomásom van olyan kárpátaljai iskoláról, ahonnan a tanév végén egyszerre heten távoztak. És bizony nem egy férfi is volt közöttük, aki elsősorban azért ment el, nehogy behívják katonának és elvigyék Kelet-Ukrajnába. Ez a veszély a Brenzovics László képvizelő úr által kezdeményezett és végül megszavazott törvényjavaslatnak köszönhetően múlt nyáron megszűnt. Csakhogy addig már jó sokan elhagyták az iskolákat. A törvény egyébként csak a pedagógusokat érinti, a kiszolgáló személyzetet nem mentesíti az esetleges katonai szolgálat alól. A pedagógusok közül is csak azokra terjed ki a mentesség, akik legalább a kötelező óraszámban (heti 18 óra) dolgoznak iskolában, mégpedig a képesítésüknek megfelelően. Tehát

egy fizikusnak legalább 18 órában kell fizikát oktatnia egy helyen ahhoz, hogy ne vigyék el, ha behívót kap. Az erről szóló igazolásokat pedig nem az iskolától kéri a katonai parancsnokság, hanem az illetékes felettes szervtől, azaz a járási vagy városi tanfelügyelőségtől. Persze az is sűrűn előfordul már (megint), amikor egy tanári diplomával rendelkező fiatal külföldre megy dolgozni, mondjuk Cseh- vagy Németországba, akár gyárba is, ha az itthoni jövedelme többszörösét kínálják ott neki. Az ukrán nemzeti valuta elértéktelenedése, folyamatos devalvációja közepette pedig ezt nem nehéz megtenni. Ami még érdekesség nálunk: egy kezdő pedagógus bére bizony sokszor alacsonyabb, mint az ugyanazon az intézményen belül dolgozó takarítónőé. Ilyen körülmények között valóban nem kis elhivatottságra van szükség ahhoz, hogy valaki a tanári pályát válassza, vagy ne legyen pályaelhagyóvá.

A független tesztelés (emelt szintű érettségi) problematikája azóta létezik, mióta kitalálták, azaz 2007-től. Előbb nem kötelezték a benne való részvételre csak azokat a végzősöket, akik tovább kívántak tanulni. Ukrán nyelvből, Ukrajna történelméből kellett vizsgázniuk és egy olyan tárgyból, ami az általuk választott egyetemi, főiskolai szakon szaktantárgynak számított. 2009 óta kivétel nélkül minden végzős diák számára kötelezővé teszik. Idén ukrán nyelvből minden diáknak kötelező volt vizsgáznia, azon kívül pedig választhatott a matematika vagy az ukrán történelem között. Ehhez jött még az egyetemi szaknak megfelelő tárgyból tett vizsga. Eredetileg gondolkodott a minisztérium egy kötelező angol vizsgában is, de ettől végül szerencsére elálltak és meghagyták belső, iskolai érettségi vizsgaként. A vizsgadolgozatok (tesztek) kiértékelése az ország néhány vizsgaközpontjának egyikében történik. A kárpátaljai munkákat az ivano-frankovszki központban szokták értékelni. Amennyiben az érettségiző fiatal nem éri el a tantárgyanként előre meghatározott ponthatárokat, úgy nem kerülhet be egyetlen ukrajnai felsőfokú oktatási intézménybe sem. Érthető módon a független tesztelés során a magyar iskolában tanult gyerekek

hátrányba kerülnek. Ukrán történelemből, matematikából stb. kérhetnek ugyan fordítást, de ezek sokszor pontatlanok, hibásak. Az ukrán szakkifejezéseket magyar iskola után megérteni pedig megint csak nem egyszerű dolog. De a legnagyobb gondot mégis maga a kötelező ukrán nyelv-és irodalom vizsgateszt jelenti. Ennek kérdései ugyanis egységesek az ország egész területén. Nem tesz kivételt sem programok, sem nemzetiségek tekintetében az ukrajnai iskolák között. Az ukrán iskolák követelményeire épül, amihez képest a nemzetiségi iskolák programjai egyszerűbbek, könnyítettek. Sok esetben olyan kérdések szerepelnek a tesztekben, ami egy magyar iskolában nem is tananyag. Joggal félnek tőle a magyar iskolába járó gyerekek. Sokszor fölvetettük már a legkülönfélébb szintű fórumokon, illetékeseknek címzett levelekben ezt az igazságtalanságot. Legutóbb 2015 decemberében az Ukrán Oktatási Minisztérium kisebbségekért felelős államtitkárának, ungvári látogatása során. Halvány ígéretet is kaptunk tőle a probléma orvoslására, de aztán minden maradt a régiben. Legalábbis egyelőre. Az idei statisztikát még nem ismerem ugyan, de annak örülhetek, hogy a hírek szerint a Drugeth Gimnázium minden diákja megfelelő pontszámokat ért el a független tesztelésen. A megyei oktatásügy épp a független tesztelésre épülő statisztikát szokott évente nyilvánosságra hozni, amit ők a kárpátaljai középiskolák sorrendjeként azonosítanak. Sorrenden az eredményességet kell érteni, de hangsúlyozom: csak és kizárólag a független tesztelés eredményére épül a statisztika. Eszerint 2014-ben Kárpátalja 605 középiskolája között a Drugeth a 15. helyet foglalta el, amivel magasan a legjobban teljesítő nemzetiségi iskolája volt vidékünknek. Egy évvel később a 22. helyen szerepeltünk, még mindig a legjobb nemzetiségi iskolaként. A visszaesés oka is nyilvánvaló: az ún. externátusok teljesítménye. Ők azok a gyerekeink, akik 8,9 vagy éppen 10. osztály után elmennek tőlünk, majd hazajönnek, hogy a saját korosztályuknak megfelelően, volt osztálytársaikkal együtt érettségit szerezzenek. Ez törvény adta joguk. A felvételi során pedig két érettségi bizonyítvány között választhatnak. Közülük az egyik rendszerint magyarországi, a másik

ukrán. Hazai érettségihez bocsátásuk feltétele „csak” annyi, hogy a fontosabb tantárgyak valamennyi témazáró dolgozatát meg kell írniuk a vizsgaidőszak kezdetéig. Érthető módon ők, akik esetenként évekre kiestek az ukrán oktatási rendszerből, nem tudnak úgy teljesíteni, mint azok a társaik, akik rendszeresen jártak pl. ukrán órákra. Három ilyen externátusunk volt tavaly, ez magyarázza a statisztikai mutatónk romlását. Mivel Ungvár már jellemzően olyan nyelvi környezet, amely elősegíti a többségi nemzet nyelvének elsajátítását, a mi tanulóinknak kevesebb problémát szokott okozni mind az ukrán vagy éppen orosz nyelven történő kommunikáció, mind a felvételi, vagy éppen a továbbtanulás az Ungvári Nemzeti Egyetem bármely nem magyar oktatási nyelvű szakán, esetleg más ukrán egyetemen vagy főiskolán.

Az iskolák anyagi- technikai bázisának állapota, a diákok ösztönzése, rendezvények

Talán nem túlzok, ha kijelentem, e tekintetben Kárpátalján valamennyi állami, önkormányzati iskola hasonló cipőben jár. Központilag finanszírozzák ugyanis a tanintézmények rezsiköltségét (közüzemi díjak: gáz, víz, villany), a pedagógusbéreket és a személyzet fizetését. Minden egyéb az igazgatóság, a szülői közösség, stb. dolga. Itt jönnek képbe a személyes kapcsolatok, egy-egy intézményvezető kreativitása, munkabírása, pályázatírói képessége. E téren szerzett saját tapasztalataimat meg tudom osztani Önökkel. De ahány intézmény, annyiféle történet, túlélési stratégia létezik szerintem.

Ungvár város önkormányzata eredetileg a megyeszékhely központjában (Petőfi tér 36) álló, meglehetősen elhanyagolt állagú épületet engedett át az iskolánk részére, amely 2004. szeptember 1-jével nyitotta meg kapuit, mintegy hatvanévnyi kényszerszünet után. Ezt szülői összefogással még az első tanévet megelőző nyár folyamán sikerült belülről rendbe hozni, a külseje azonban még mindig sok kívánnivalót hagyott maga után. A város akkoriban nemigen adhatott mást, mint egy üres épületet. Bútoraink többségét a Dayka Gábor

Középiskola (a volt Zalka Máté) adta kölcsönbe, több tanteremből hiányzott – vagy rossz minősége miatt szinte használhatatlan volt – még a tábla is.

A következő két-három év igazi sikertörténetként értékelhető gimnáziumunk újkori históriájában. Példás társadalmi összefogással sikerült ugyanis szinte a semmiből egy eredményes és tekintélyt parancsoló (a tanulmányi mutatók alapján legalábbis mindenképpen) tanintézményt létrehozni. Köszönhető volt ez magyar társadalmi szervezeteknek, az anyaországi magánszemélyek segítségének. A magyarországi pályázati lehetőségek kiaknázásának, a Határon Táli Magyarok Hivatala és személyesen Szabó Vilmos államtitkár úr, a Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma országos gyűjtési akciója (ezen belül főleg Bársony András államtitkár úr hathatós segítségének), a Határon Túli Magyarok Hivatala: főként Szabó László és Szentgyörgyi Lajos urak irántunk tanúsított jóindulatának, a Meló-diák Taneszköz Centrumnak, valamint a Dorcas nemzetközi segélyszervezetnek, akik révén sikerült megteremtenünk a hatékony oktatáshoz szükséges alapvető feltételeket. Elmondottakat mi sem bizonyítja ékesebben, mint azok a kiváló eredmények, melyeket a gimnázium növendékei elértek a különböző szintű (városi, megyei, országos) és tematikájú megmérettetéseken.

A 2006-2007. tanévben, amikor már 159 diákja volt az intézménynek, az is nyilvánvalóvá vált, hogy hamarosan kinőjük otthonunkat. A városi tanács e probléma megoldásaképpen fölajánlott egy épületcserét a Dayka Gábor Középiskola és a Drugeth Gimnázium között. Ennek megfelelően költözött át az UDG 2007 nyarán a Petőfi térről a Hrusevszkij u. 39/A szám alá, a magyar középiskola alsó tagozatának helyére. Itt, szemben a korábbi 8 tanteremmel, immáron 12 osztályteremmel gazdálkodhattunk. A költözéssel párhuzamosan a szülők és a tanári kar összehangolt munkájával sikerült a birtokba vett osztálytermeket kitataroznunk, felújítanunk.

Ungvár város önkormányzatának finanszírozásában még 2007 őszén elkészült az a kisméretű, modern kazánház, mely az elavult és akadozó távfűtést volt hivatott gázfűtésre váltani. A Szülőföld Alap 1000 000 Ft-os pályázati támogatását szülői hozzájárulással kiegészítve 2008 szeptemberére a fém csővezetéket mintegy 960 méter hosszan kicseréltük, az öntöttvas radiátorok nagy részét modernekre váltottuk.

Kárpátaljai vállalkozók, egy Budapesten élő drugethes öregdiák és Magyarország Ungvári Főkonzulátusának segítségével két kis méretű sportpályát építettünk. Diákjaink ősszel és tavasszal már focizhatnak, kézilabdázhatnak, röplabdázhatnak, vagy éppen kosarazhatnak, és nem csupán a testnevelés órákon, hanem délutánonként is. Időközben adományokból sikerült elvégezni a földszinti folyosó padlócseréjét, valamint új főbejáratot építeni a teljesen tönkrement régi helyett. Ezzel párhuzamosan tovább javult a tanintézmény technikai felszereltsége: digitális táblával, fizikai szaktanteremmel (részleges fölszereléssel), újabb számítógépekkel, nyomtatókkal gazdagodtunk. Megnyithattuk végre a kb. négyezer kötetet számláló könyvtárunkat és olvasótermünket, melyben az olvasnivalón kívül dvd-n, cd-n és videokazettán is rengeteg hasznos ismeretanyagot tárolunk. Köszönet illeti mindezekért az Illyés Közalapítványt, a Szülőföld Alapot, A Kárpátaljai Magyar Oktatásért Alapítványt, a Meló-diák Taneszköz Centrumot, helyi magyar vállalkozókat, és nem utolsó sorban Magyarország Ungvári Főkonzulátusát, amely a fentebb már említett anyagi segítségen túl egy igen jelentős bútorszállítmánnyal (szekrények, ülőgarnitúrák, irodai bútorzat) is hozzájárult a tanintézmény anyagi bázisának fejlesztéséhez.

Lévén, hogy a Drugeth újbóli megnyitása szinte egybeesett az ungvári magyar katonai temető avatásával, szinte magától adódott az ötlet: a tanintézmény vállaljon védnökséget a hadisírok felett. A tanári kar és a diákság ennek megfelelően évente kétszer – ősszel és tavasszal– néhány

délutánját a Főkonzulátus munkatársaival közösen a majd kétszáz II. világháborús magyar katonasír gondozásával tölti.

A 2008-2009. tanév több szempontból is nagyon fontosnak bizonyult iskolánk életében. Leginkább kétségkívül amiatt, hogy akkor voltak először érettségiző gyerekeink. Húsz ifjú embert bocsátottunk ki a nagybetűs életbe. Közülük tizennyolcan egyetemen, főiskolán folytatták tanulmányaikat, pedig ehhez tizenötnek sikeresen kellett venni azt az akadályt is, amit az Ukrajnában nem sokkal korábban bevezetett független tesztelés jelentett. Hárman Magyarországon tanultak tovább, egyikük a Budapesti Corvinus Egyetem Közgazdasági Karán, ketten kijevi főiskolákon. A 2009-2010-es tanév befejeztével két végzős osztályunkból összesen 37 gimnazistát bocsátottunk ki. Három gyerek kivételével mindannyian a továbbtanulás mellett döntöttek. 85%-uk Ukrajnában maradt (főleg ungvári felsőfokú tanintézményekben), de akadt olyan is, aki a pécsi vagy debreceni egyetemre tett sikeres felvételit. Azóta ezt az eredményt is sikerült túlszárnyalnunk.

A jó tanulásra való ösztönzés intézményünkben különböző módszerekkel történik. A kimagasló tanulmányi átlaggal bíró, kitűnő magaviseletű, de hátrányos helyzetű katolikus gyerekek a bécsi székhellyel működő Szent István Egylet jóvoltából ösztöndíjban részesülnek, ami évente egyszer, általában májusban kerül kifizetésre. Nagyságrendileg ez mintegy 50 000 Ft-ot jelent gyerekenként és alkalmanként. Mindezidáig 27 növendékünk részesült ilyen támogatásban. Ugyancsak jutalomban részesít a legjobb felső osztályos drugethesek közül évente kettőt a Mogyi vállalat igazgatósága. Ők tanévenként 5 000 ukrán hrivnya értékű tárgyjutalmat kapnak. Ennek átadására félévenként kerül sor, mindig a bizonyítványok ismeretében. Az odaítélésről héttagú kuratórium dönt, melyben képviselteti magát az osztályfőnöktől kezdve a szülői tanács elnökén és a diákönkormányzat vezetőjén át az igazgatóságig az egész

iskola. A grémium tiszteletbeli elnöke Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja. A 2010-2011. tanév I. szemeszterének befejeztével a vállalat egy-egy laptopot ajándékozott a két arra legérdemesebb gyereknek. Az ösztönzés harmadik módja a kimagaslóan teljesítők évenkénti egyhetes nyaraltatása. Ezt a Magyarországi Gyermekbarátok Mozgalma vállalta magára. 2009-ben például Szlovákiában tölthetett egy tartalmas hetet négy tanulónk, egy évvel később a vajdasági Zentán volt hasonló tábor. A Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség által szervezett tantárgyi vetélkedők győztesei és helyezettjei Zánkán vagy az erdélyi Ivóban nyaralhatnak egy hétig. A legjobb tanulókról fényképet készítünk, ami az „Iskolánk büszkeségei" című fali tablóra kerül. Hagyományosan a tanévzáró ünnepség alkalmával, nagy nyilvánosság előtt vehetik át az igazgatóságtól okleveleiket a különböző szintű tantárgyi vetélkedők nyertesei. Közülük a két legeredményesebb ugyanekkor jutalomként megkapja az intézmény vezetőjétől a májusi igazgatói fizetés 10%-át… Az idén a Tokaji II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Iskola szervezésében zajló Rákóczi-vetélkedőn részt vevő csapatunk is nyilvános dicséretben részesült a tanévzárón. 2016 tavaszán bekapcsolódhattunk a Gyermekek a világbékéért c. programba, melynek keretei között öt szorgalmas és jó magaviseletű tanulónk eljutott Európa nagyvárosaiba Brüsszeltől egészen Rómáig…

2013-ban a Keleti Partnerség nevű programnak köszönhetően sikerült lecserélni a tanintézmény valamennyi nyílászáróját. A felújítás befejezését követően ellátogatott hozzánk Németh Zsolt parlamenti államtitkár. A szurkospapír tető is újra lett cserélve teljes egészében, ami 860 négyzetmétert jelent. Ez utóbbi költségeit a városi önkormányzat állta. Ugyanebben az évben még három interaktív táblával gyarapodott az eszközállományunk, melyeket megkeresésemre két anyaországi forgalmazó cégtől kaptunk ajándékba. A Bethlen Gábor Alap lebonyolítói pályázata révén sikerült néhány új lap topot beszereznünk. Idei nyertes pályázatunknak köszönhetően Wi-fi hálózat

fog működni az iskola egész területén. 2014 nyarán Magyarország Ungvári Főkonzulátusa segítségével 1 000 000,- forintból európai színvonalon újíthattunk föl egy tantermet és alakíthattuk ki szomszédságában a szükséges mosdó helyiséget. Kis üröm az örömben, hogy ugyanannak a pályáztatónak (BGA) a központi pályázatai alkalmával rendre eredménytelenek vagyunk. De nem baj, nem adjuk fel, jövőre újra pályázni fogunk hozzájuk. Az Egyesült Államokbeli Fabó Imre Alap anyagi támogatásának köszönhetően a nyár folyamán több helyiség padlózatát ki tudjuk majd cserélni, bútorokat, technikai eszközöket tudunk beszerezni. Ugyanők megfinanszírozták tíz újabb néptáncos pár ruházatát (öt volt eddig, azokat a Szülőföld Alap pályázatának eredményeként varrathattuk évekkel korábban). Az idei tanév legnagyobb anyagi vonatkozású eredménye kétségkívül az a körülmény, hogy az ungvári önkormányzat megbízta az egyik helyi tervezőirodát az iskolánk két újabb szintjének megépítésére vonatkozó tervdokumentáció elkészítésével. Ezekben az ínséges időkben, ebben még én sem bíztam igazán. Összesen három nagyobb, tanintézményekre irányuló beruházást kezdeményezett most a város. Ennek egyike a magyar gimnázium. Azt hiszem, ebből is kiderül, hogy a jelenlegi városvezetés részéről nem illet bennünket hátrányos megkülönböztetés.

Tanévenként legalább negyven rendezvény kerül lebonyolításra a Drugethban. Ennek többszöröse az a mennyiség, aminek más intézmény ad ugyan otthont, de növendékeink is aktív részvevői. A legfontosabbaknak azokat tartjuk, melyek hozzájárulnak a magyar identitástudat, a nemzeti összetartozás érzésének megőrzéséhez és erősítéséhez, hagyományaink ápolásához. Íme, ezek közül néhány, megint csak a teljesség igénye nélkül:

Megemlékezünk az aradi vértanúkról. Kisdiákavatót hagyományosan karácsony előtt rendezzük, vendégeink az 1940-es évek drugethes gimnazistái, (akik az iskola címerével ellátott egyen nyakkendőt

felkötik ilyenkor kis elsőseink nyakába). Himnuszmondó-verseny. Szózatmondó-verseny. Farsangi álarcos bál. Nemzeti dal-mondó verseny. Balladamondó-verseny. Vers-és prózamondó verseny kortárs kárpátaljai szerzők műveiből. Megemlékezés az 1848-49-es forradalom és szabadságharc eseményeiről. 1956-os emlékműsor. Hímes tojás festőverseny. Magyar kultúra napja (egyhetes rendezvénysorozat). Egészségügyi nap (ezt hagyományosan a magyar középiskolával együtt szervezzük, ilyenkor a két intézmény diáksága különféle ügyességi játékokban és fociban is megmérkőzik egymással). Anyák napja. Ki tud többet az EU-ról? Hajrá, fiúk!, Hajrá, lányok!(a Honvédség napja, illetve a Nőnap alkalmából kerül megrendezésre), honismereti tanulmányi buszkirándulások megyeszerte, a legkülönbözőbb tematikájú tantárgyi estek (utána diszkóval), az iskolaudvar közös tavaszi takarítása szülők, gyerekek, pedagógusok és a Főkonzulátus munkatársai részvételével, Y faktor (tehetségkutató) stb.

Az Ungvári Magyar Tannyelvű Elemi Iskola és Drugeth Gimnázium növendékei a tananyag mellett – elsajátíthatják a más nemzetiségű ember iránti toleranciát, hogy aztán felnőttként hasznos és teljes értékű, öntudatos állampolgáraivá váljanak annak az Ukrajnának, amelynek reményeink szerint hamarosan meg kell érkeznie oda, ahova történelme és földrajzi fekvése okán máris tartoznia kellene – az európai nemzetek nagy családjába. De addig is tanintézményünk minden hiányossága és az említett nehézségek ellenére jelenlegi pedagógusgárdája (21 magasan képzett tanár, soraiban több módszerésszel) igyekszik szaktudása legjavát nyújtva napról-napra teljesíteni azt, amit eredetileg fölvállalt: a fiatal nemzedék minőségi oktatásával szolgálni a helyi magyar közösség megmaradását, fölemelkedését. És bizton állíthatom, hogy ugyanígy van ezzel a többi kárpátaljai magyar iskola is. Voltunk, vagyunk, és a Jóisten irgalmában bízva reméljük, hogy leszünk is. Az pedig, hogy anyaországi nemzettársaink, kollégáink gondolnak ránk, külön erőt kölcsönöz számunkra a nehéz mindennapok során.

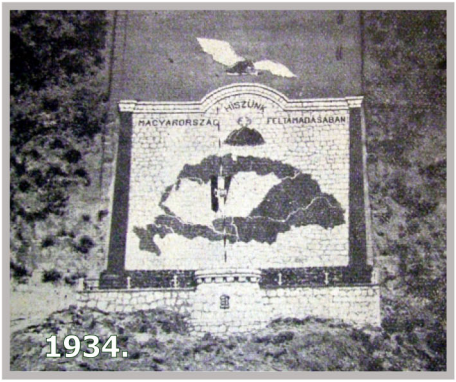

1934.

2004.

2013.

2013. június 4.

„Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában,
Hiszek egy isteni igazságban,
Hiszek Magyarország feltámadásában.”